

Лечение катаракты

ksm-adastra.com.ua

Замена хрусталика. Цена от 4500грн Клиника "Адастра", г. Мариуполь

Форум

Чат

Фотоклуб

Поиск | Профиль | Медали | Войти и проверить ЛС | Вход

Регистрация

FAQ | Пользователи | Группы

Мариупольские форумы -> -> История

Вы просматриваете тему: **Легенды и вымыслы (старые и новые) об основании Мариуполя**

На страницу [Пред.](#) [1](#), [2](#), [3](#) ... [6](#), [7](#), [8](#) ... [34](#), [35](#), [36](#) [След.](#)

Начать новую тему

Ответить на тему

Архивы и библиотеки

infoisk.su

Найдем нужные Вам документы в архивах и библиотеках

Предыдущая тема :: Следующая тема

Автор

Сообщение

L.V.
постоянный посетитель

Добавлено: Пт 07.09.2007 09:16 Заголовок сообщения:

[Ответить с цитатой](#)

Оказывается, по [Мавродину Владимиру Васильевичу](#) я заблуждался. Это не дореволюционный автор, а послевоенный ленинградец. И к гипотезе азово-черноморской Руси он отношения не имел. Приношу свои извинения за дезинформацию.

Его "Начало мореходства на Руси" можно прочесть здесь:
http://hronos.km.ru/libris/lib_m/morehod00.html

Зарегистрирован:
04.04.2007
Сообщения: 554

Там же есть и фрагмент:

Цитата:

<...>Матарха упоминается в договоре императора Мануила с генуэзцами в 1169 г., как самостоятельный город. Где-то недалеко от нее (по Идриси в 20 или 27 милях) лежит Russia (Идриси) или Рос (Мануил),—тоже прибрежный город-порт. Мы не можем с уверенностью сказать, какой город Идриси называл «русским», но полагаю, что достаточно убедительны доводы Ф. Бруна и Ю. Кулаковского, считавших «Russia» — вторым названием Керчи. Ф. Брун аргументировал это свое утверждение тем, что от Матархи-Тмутаракани до Керчи примерно 20 с лишним миль, что как раз соответствует указанию Идриси.

«Устьем русской реки», у которого стоял этот город, он считает Керченский пролив. Ю. Кулаковский обратил внимание на наименование на известной печати Феофании Музалон, жены Олега Святославича, «архонтессой Руси». В состав Тмутараканского княжества Олега входили и Тмутаракань, и Керчь, обладание которой, носившей второе название — «Роіоаіа», и дало повод Феофании Музалон считать себя «архонтессой Руси».

Не были забыты и берега Азовского моря, древнее Лукоморье. «Русские села» встретились на пути Вильгельма де Рубрука на Дону, старинные генуэзские карты

Медали: 2 ([View more...](#))

помешают русские порты у Калмиуса.

Все это говорит за то, что русские продолжали плавать по Азовскому и Черному морям, направляясь в Царьград и Корсунь, в Тмутаракань и Керчь. Недаром в самом начале XII в. Даниил, «Русьская земли игумен», побывал и в Иерусалиме, и на острове Родосе, где незадолго до него жил «Олег (Святославич.—В. М.) князь русский 2 лета и 2 зиме».3

Понадобилось Батыево нашествие для того, чтобы надолго разорвать эти связи и отрезать Русь от Черноморья.<...>

1 А. Я. Гаркави. Крымский полуостров до монгольского нашествия в арабской литературе. Труды Казанского археологического съезда, Казань, 1884—91, т. II, стр. 244.

2 Ф. Брун. Черноморье. 1879, т. I, стр. 121, 122, т. II, стр. 305.— Ю. Кулаковский. К истории Боспора (Керчи) в XI—XII вв., Киевская старина, 1899, т. 67, стр. 132, 133, 3 Житие и хождение Данила, Русьская земли Игумена. «Православный Палестинский сборник», 3 и 9-й вып., 1885, стр. 8, 9.

Это описано в 4 главе, относящейся к периоду феодалной раздробленности на Руси.

Великая трагедия науки — уничтожение прекрасной гипотезы безобразным фактом. (с)

[Вернуться к началу](#)

[Профиль](#) [личное сообщение](#) [Сайт](#)

L.V.

постоянный посетитель

Добавлено: Вт 11.09.2007 23:03 **Заголовок сообщения:**

[Ответить с цитатой](#)

ALEX(vместо S.P.) писал (а):

<...>Не могли бы вы выложить "карту 1778 года, представляющую Азовскую и Новороссийскую губернии с показанием смежных ко оным земель. (фрагмент)" из "Мариуполь и его окрестности взгляд из 21 века", когда будет такая возможность. <...>

Зарегистрирован:

04.04.2007

Сообщения: 554

Спрашивали - [получите](#).

Великая трагедия науки — уничтожение прекрасной гипотезы безобразным фактом. (с)

Медали: 2 ([View more...](#))

[Вернуться к началу](#)

[Профиль](#) [личное сообщение](#) [Сайт](#)

L.V.

постоянный посетитель

Добавлено: Вт 18.09.2007 21:22 **Заголовок сообщения:**

[Ответить с цитатой](#)

Все-таки решился я взяться за В.А.Пирко. Но сначала хочется выложить материалы по т.н. «Универсалу Хмельницкого».

Цитата:

КОПИЯ СЪ УНИВЕРСАЛА.

Богданъ Хмельницкій Гетманъ обоихъ сторонъ Днепра и войскъ Запорожскихъ.

Панамъ, Панамъ Енеральной СтаршинѢ, Полковникамъ, Полковой СтаршинѢ, Сотникамъ, АтаманнѢ а) и чернѢ всего войска Украинскаго и всякой кондиціи людемъ, такъ же кому о семь теперь впотомные часи вѣдѣть надлежало объявляемъ симъ нашимъ УнѢверсаломъ: Ижъ Атаманъ Кошовій войска Запорожскаго Панъ Демьянъ Барабашъ б) вобецъ за Старшиною войсковою и Атаманами курѢнными положили передъ нами грамоту найяснѢйшаго Короля Польскаго Стефана Баторыя въ року афо?? мѢсяца Августа к?, на прошеніе Антецесора нашего Гетмана Якова Богдана и Кошового низового Запорожскаго войска Павлюка данную, въ якой Королевской ГрамотѢ написанно: Ижъ Его Королевская м?цъ видячи Козаковъ Запорожскихъ до Его Королевскаго маестату с) зычливую d) прихилность и рыцерскіе e) отважніе службы, которыми f) завжди

- a) Атаманамъ.
- b) Вообщє.
- c) Величества.
- d) Преданность.
- e) Геройскіе.
- f) Всегда. /48/

великіе БѢсурманскіе погромляючи g) сыли, гордое ихъ прагнене h) на кровь Христіанскую до конца затлумили i), и пащоку ихъ на корону Польскую и на народъ благочестивій Украинскій, рикающую замкнули, и входъ въ Польшу и Украину заступили, всѢ ихъ неищєтніе силы и наглє на народъ Хрыстіанскій набѢги грудми своими сперли, якіе ихъ службы нагорожаючи k), дабы имъ войска Запорожскаго Козакамъ для зѢмовыхъ станцѢй гдѢ було прихилность l) мѢти, такъ же отъ неприятели раненыхъ своихъ заховувати m) и лѢчиты въ другихъ долѢгающихъ нуждахъ отпочивокъ маты o), и всякой пожитокъ ку волѢ своей забыратн, а чтобъ такъ же и напередъ заохоченны были зычливо къ войску служиты и противъ неприятели отчизны своей охочо и неомилно p) отпоръ чиниты, надаєть его Королевская мосць Козакамъ низовимъ Запорожскимъ векуйсте q) городъ Терехтемировъ зъ монастыремъ и перевозомъ, опрочъ складового старынного ихъ Запорожскаго города Чигрина и отъ того города Терехтемирова на низъ по надъ ДнѢпромъ рѢкою до самаго Чигрына и Запорожскихъ степовъ ку землямъ Чигрынскимъ подошлихъ, всѢ земли со всѢми на тихъ земляхъ насаженными мѢстєчками, сєлами и футорами, рыбными потому берегу

въ Днѣпрѣ ловлямы и инними угоди; а вширь отъ Днѣпра на степь якъ тихъ мѣстѣчокъ сель и футоровъ землѣ здавна находилы; и теперь такса г) тоевыхъ въ завѣдованью s) маеть заховати, городокъ старинный же Запорожскій Самарь съ перевозомъ и землями въ гору Днѣпра по рѣчку Орель, а въ низъ до самихъ степовъ Нагайскихъ и Крымскихъ, а чрезъ Днѣпръ и Лиманы Днѣпровіе и Боговіе, якъ изъ вѣковъ бывало по Очаковскіе влусы, и въ гору рѣчки Богу по рѣчку Сыноху, отъ Самарскихъ же земель чрезъ степь до самой рѣки Дону, гдѣ еще за Гетмана Козацкого Прецлава Ланцкорунскаго Козаки Запорожскіе свои зѣмьники мѣвали, иже бы t) тое все непорушно во вѣки при Козакахъ Запорожскихъ найдовалось, Его Королевская м? цъ u) тоею грамотою своею Козакамъ Запорожскимъ укрѣпилъ и утвердилъ, и просилъ онъ Панъ Кошовій Запорожскій Барабашъ со всѣмъ войскомъ Запорожскимъ и нашего на тое Гетманскаго Универсалу, прекладаючи жалобу, же чрезъ многіе перешедшіе года отъ войны съ Татарами, Турками, Волохами, а на остатокъ изъ Ляхамы, войско Запорожское въ нѣвецъ w) зруиновалась, и въ такихъ утискахъ x) всѣ оныя ихъ городки и землѣ зрукъ у ихъ вилуплени y), що не тулко коней своихъ, на якихъ въ войску служатъ, але z) и себѣ чимъ прокормить счого немають:

- g) Усмиряя.
- h) Желаніе.
- i) Укротили.
- k) Награждая.
- l) Прибѣжище, пристанище
- m) Сохранять.
- n) Крайныхъ.
- o) Отдохновение имѣть.
- p) Вѣрно.
- q) Вѣчный.
- r) Также.
- s) Вѣденіи.
- t) Дабы.
- u) Величество.
- w) Раззорено.
- x) Утѣсненіяхъ.
- y) Отняты.
- z) Но.

мы теде Бог-/49/данъ Хмельницкій Гетманъ хотяй удалились отъ такого войска Запорожскаго прозбы, вѣдаючи ихъ и самыхъ отъ стародавнихъ Королей Польскихъ привилегіями умоцненнихъ a), и особливые клейноти b) и армату c) войсковую маючихъ, но же мы отъ всего войска Запорожскаго и Украинскаго на оборону отчизны нашей назначенные звѣрнотю найдумемъ изъ полною отъ Бога и отъ всего войска и народа Украинскаго по обоимъ сторонамъ Днѣпра далѣко разширяючогось намъ врученную м?цъ и владзу d), якъ въ войску такъ и по всѣхъ городахъ и по всѣмъ Украинскимъ народомъ дириговать маючи, такъ по той звѣрхной владзы нашей на тую прозбу Пана Кошового и всего войска Запорожскаго прихилиячючись e) тими всѣми городами, мѣстѣчками, селами и футорами и зыхъ всякими угоди якъ отъ найяснѣйшаго Короля Польскаго Баторыя войску Запорожскому надано владѣть и пожитковатись f) съ того, дозволяемъ и чтобъ тое все непорушно g) вы владзы во вѣки было сымъ нашимъ Универсаломъ стврждаемъ вроку ?ах?не анарія, ие? з Бѣлой Церкви.

Свидѣтельствовалъ войска Запорожскаго Низоваго Войсковый писарь Иванъ Глоба.

- a) Уполномоченныхъ.
- b) Украшенія.
- c) Пушку.
- d) Власть.
- e) Склоняясь.
- f) Пользоваться.
- g) Ненарушимо. /50/

Текст универсала и дальнейшие фрагменты из Миллера взяты из издания: *Миллер Г. Ф. Исторические сочинения о малороссіянахъ Г.Ф.Миллера, бывшего историографа российского, писанные на русском и немецкомъ языкахъ и хранящиеся в Московскомъ главномъ архиве Министерства иностранныхъ делъ. I. На русскомъ языке. — М., 1846. — 96 с.*

А вот что пишет по этому поводу сам Г.Ф.Миллер:

Цитата:

РАЗСУЖДЕНІЕ О ЗАПОРОЖЦАХЪ.

<...>что надлежить до земель Запорожскихъ, то немогло жалование Королевское простираться далѣе, какъ доколѣ самыя Польскія границы простирались. По восточной сторонѣ рѣки Днѣпра, ниже рѣкъ Орла и Самары, никакихъ отъ Польши селеній не было. Вся оная страна Татарами овладеаема была; тако же и нельзя сказать, чтобъ владѣніе Запорожское по западной сторонѣ рѣки Днѣпра далеко внутрь земли простиралось. Паче по самымъ Королевскимъ привилегіямъ заключить должно, что Козакамъ, яко до обороны границъ опредѣленнымъ, непозволено было жить, какъ по одному Днѣпрскому берегу.<...>

<...>Для доказанія своихъ правъ, ссылаются они на Универсалъ отъ Гетмана Богдана Хмельницкаго, тогдашнимъ Запорожскимъ Козакамъ, по просьбѣ ихъ Атамана Кошеваго, Демьяна Барабаша, данной, которому подлинника у себя не сказываютъ, но объявляютъ съ онаго списокъ, являющій числомъ 15 /43/ Генваря, 1655 году, въ которое подлинникъ писанъ. Слогъ и рѣчи съ тогдашнимъ временемъ сходны. Главное содержание можетъ быть произошло отъ Хмельницкаго, а нѣкоторыя рѣчи подозрѣніе подають о поправкѣ и прибавкѣ, въ списокъ учиненной, чего ради оный никакъ точнымъ и вѣрнымъ почитаемъ быть не можетъ. Слѣдующія примѣчанія о томъ явственнѣе покажутъ.

Сперва приведены въ Универсалѣ Гетманскомъ, или въ помянутомъ съ онаго спискѣ, слова жалованной Грамоты Короля Польскаго, Стефана Баторія, 20 Августа, 1576 году въ такой силѣ:

„Надаеть Его Королевское Величество Козакамъ Низовымъ Запорожскимъ вѣчно городъ Терехтемировъ съ монастыремъ и перевозомъ, опричь складоваго стариннаго ихъ Запорожскаго города, Чигирина, и отъ того города Терехтемирова на низъ по надъ Днѣпромъ рѣкою до самаго Чигирина, и Запорожскихъ степей, къ землямъ, Чигиринскимъ подошедшихъ, со всѣми на тѣхъ земляхъ насаженными мѣстечками, селами, хуторами, рыбными по тому берегу въ Днѣпрѣ ловлями и иными угодіи, а въ ширь отъ Днѣпра на степь доколѣ тѣхъ мѣстечекъ, сель и хуторовъ земли издавна находились.“

Сіи слова можеть быть выписаны точно изъ Королевской грамоты. Но объявленная дача не пожалована Запорожскимъ Козакамъ въ особенность, но, какъ уже выше объявлено, всѣмъ тогда названнымъ, Запорожскимъ Козакамъ, въ коемъ числѣ и Малороссійскіе заключались вообще. Малороссійскіе удержали за собою западной берегъ Днѣпра до раззоренія Чигирина Турками и до уступки всей оной западной стороны Польшѣ по трактату, 1686 году учиненной. Запорожцы въ той странѣ никогда ни какихъ селеній не имѣли; слѣдовательно, сія дача до нихъ и не касается. Сверхъ того, сею статьею утверждается прежнее примѣчаніе, что однѣ только рѣчной берегъ отъ Короля Стефана Козакамъ на жительство отведенъ былъ. Ибо здѣсь именно значить что въ ширину отъ Днѣпра, не далѣе какъ тѣхъ жительство земли находились, слѣдовательно, оной только берегъ отъ Царя Алексѣя Михайловича при обновленіи Королевскихъ привилегій Козакамъ подтвержденъ, слѣдовательно, Запорожцы о населеніи Елисаветской провинціи жаловаться никакой причинны не имѣютъ.

Продолжается списокъ Гетманскаго Универсала сими словами:

„А теперь такъ же владѣть имъ стариннымъ городкомъ Запорожскимъ, Самарь называемымъ, съ перевозомъ и съ землями въ верхъ Днѣпра по рѣчку Орель, а въ низъ до самыхъ степей Нагайскихъ и Крымскихъ, а чрезъ Днѣпръ и Лиманъ Днѣпрскіе и Буговые, какъ изъ вѣковъ бывало, по Очаковскіе улусы, и вверхъ рѣки Буга по рѣку Синюху, отъ Самарскихъ же земель чрезъ степь до самой рѣки Дону, гдѣ еще до Гетмана Козацкаго Претслава Ланцкоронскаго Козаки Запорожскіе свои зимовники имѣли, и то все чтобы не нарушимо во вѣки при Козакахъ Запорожскихъ осталось, Его Королевское Величество тою грамотою своею Козакамъ Запорожскимъ укрѣпилъ и утвердилъ.“ /44/

Естьли бы Король Стефанъ Баторій такъ писалъ укрѣпляя Запорожцамъ земли отъ Днѣпра вверхъ по Бугу до Синюхи, то бы онъ самъ себѣ противурѣчилъ, потому что, по прежней статьѣ далъ Козакамъ не больше, какъ отъ Днѣпра жительство ихъ земли простираются. Вся восточная страна отъ Днѣпра до Дона состояла при Королѣ Стефанѣ и еще гораздо послѣ подъ владѣніемъ Татарскимъ, и для того Козаковъ оною жаловать Король никакого права не имѣлъ. Сверхъ того, причина есть думать, что сія статья отъ Хмельницкаго, или отъ кого другаго послѣ него, прибавлена, чѣмъ весь Универсалъ дѣлается сумнительнымъ. Селеніе при рѣкѣ Самарѣ названо здѣсь стариннымъ Козацкимъ городкомъ, что никакъ съ Исторіею не сходно. Сумнѣваться можно, было ли селеніе уже при Хмельницкомъ, потому что ни въ нашихъ того времени извѣстіяхъ объ ономъ не упоминается; но пускай оное было при Хмельницкомъ, со всѣхъ сторонъ всякаго рода люди, чайтельно и женатые, съ ихъ семьями, къ нему прибѣгали, ища у него защищенія. Семейныхъ въ Сѣчу принять, обычаемъ Запорожскимъ, противно было Можеть статья, что, по союзѣ своемъ съ Татарами, поселилъ онъ ихъ на рѣкѣ

Самарѣ; но если такъ было, то, по тогдашнимъ безпрестаннымъ войнамъ и частымъ перемѣнамъ, сіе селеніе долго не продолжалось. Нынѣшнее селеніе Запорожское на рѣкѣ Самарѣ, какъ и тѣ что въ Старомъ и Новомъ Кадакѣ, не учинились прежде, какъ послѣ возвращенія Запорожцовъ изъ подъ подданства Крымскаго Хана. Слово теперь въ началѣ сего прибавленія явно доказываетъ, что Хмельницкій говорилъ о своемъ времени, а не времени Короля Стефана.

Въ заключеніи Универсала, Богданъ Хмельницкій, по прошенію Атамана Демьяна Барабаша,

„Подтверждаетъ Запорожскимъ Козакамъ всѣ, отъ Королей Польскихъ данная имъ, привилегіи, по врученной ему отъ Бога и отъ всего Козацкаго войска власти, и дозволяетъ имъ владѣть и пользоваться всѣми городами, мѣстечками, селами и хуторами ненарушимо во вѣки.“

Такъ бы писалъ Хмельницкій, если бѣ онъ былъ самъ Государь, а не подданный Царскому Величеству Гетманъ. Не умножаются ли такими выраженіями сумнительства о подлинности сего Универсала? Отъ умнаго человѣка, каковъ былъ Хмельницкій, чаять не можно, чтобы онъ себя превозносилъ. Естьли онъ подлинно такъ писалъ, и Запорожцы такое его дерзновеніе одобряютъ, то сіе имъ не въ пользу. Къ тому жъ, чѣмъ кто самъ не владѣть, можеть ли онъ тѣмъ жаловать другаго? Сіе о степяхъ отъ Днѣпра къ востоку и по Бугу до Синюхи безспорно. Если бы Хмельницкій хотѣлъ дозволить Запорожцамъ владѣть городами, мѣстечками, селами, коими Король Стефанъ пожаловалъ Козаковъ вообще, и которые Малороссійскими Козаками уже были заняты, сіе было бы внутреннюю между ими войну зазечь, и въ самомъ дѣлѣ безъ пользы. И такъ всѣ обстоятельства причиняютъ подозрѣніе, что помянутой Универсалъ, въ такой силѣ, какъ гласить списокъ, не сочиненъ Хмельницкимъ, но что кѣмъ нибудь послѣ него въ списокъ рѣчи перемѣнены, пропущены, и прибавлены. /45/<...>

Кроме того, там же прилагается несколько писем. В письме от действ. статского советника П.В.Бакунина к Миллеру от 10 мая 1775 г. задается вопрос:

Цитата:

Сегодня имѣль я честь читать предъ Его Сіятельствомъ, Графомъ Никитою Ивановичемъ, сочиненное Вами, Милостивой Государь мой, Разсужденіе о

Запорожцахъ. Его Сіятельство, находя оное во всѣхъ частяхъ основательнымъ, изволил примѣтить одно только обстоятельство, касающееся до Универсала Гетмана Хмельницкаго, желая имѣть въ томъ отъ Вашего Высокоблагородія дальнѣйшее объясненіе. Въ Разсужденіи, сочиненномъ Вами, говорится, что они, Запорожскіе Козаки, ссылаясь на помянутой Универсаль и предъявляя съ него копію, подлинникъ, однако же, не кажутъ, и едва ли такой и дѣйствительно имѣютъ. Но откуда такое сумнѣніе съ стороны Вашей происходитъ, что они подлиннаго имѣть не могутъ? Его Сіятельство, Графъ Никита Ивановичъ точнѣе знаетъ желаетъ, въ такомъ находясь мнѣніи, что, можетъ быть, Ваше Высокоблагородіе и сущія къ тому доказательства имѣете.<...>

В ответе Миллер сообщает:

Цитата:

Я имѣлъ случай видѣться съ обрѣтающимися здѣсь Запорожцами, отъ коихъ я и получил списокъ съ Универсала Богдана Хмельницкаго. Они сами мнѣ сказали, что подлинникъ у нихъ потерянь; мнѣ мнится, что подлинника и никогда въ такой силѣ, какъ списокъ гласить, у нихъ не бывало, чему я привелъ резоны. Не думаю, чтобъ онаго утаили, естли бъ у нихъ находился. Я обходился съ ними ласково и пріятельски. Они же и ко мнѣ нѣкоторую повѣренность имѣть казались. Больше никакихъ же доказательствъ о семъ не имѣю<...>

Теперь привожу мнение очень уважаемого мной Д.И.Яворивского:

Цитата:

<...>Грамота короля Стефана Батория, о которой упоминает летописец [см. ниже - LV], дошла до нашего времени в копии и хранится в московском отделении общего архива главного штаба. Она дана в 1576 году, 20 августа, кошевому атаману Павлюку и потом января 5 дня, 1655 года, повторена в универсале гетмана Богдана Хмельницкого. В этой грамоте границы запорожских вольностей определяются в сущности в тех же размерах, как определяет их малороссийский летописец. «Надает его королевская мощь козакам низовым запорожским векуисте (вечно) город Терехтемиров з монастырем и перевозом, опрочъ (кроме) складового старинного их запорожского города Чигирина, и оттого города Терехтемирова на низ по-над Днепром рекою до самого Чигирина и запорожских степов, ку землям чигринским подошлих, все земле и со всема на тих землях насаженными местечками, селами и футорами, рибними по тому берегу в Днепре ловлями и иними угодий; а вширь от Днепра на степ, як тих местечок, сел и футоров земле (= земли) здавна находилысь, и теперь так ся тое в их заведаньи мает заховаты; городок старенний же запорожский Самар с перевозом и з землями в гору Днепра по речку Орель, а вниз до самих степов нагайских и кримских, а через Днепр и лиманы Днепровий и Боговий, як из веков бивало по очаковские влуси, и в гору реки Богу по речку Синюху; от самарских же земель через степ до самой реки Дону, где еще за гетмана козацкого Прецлава Ланцкорунского козаки запорожские свои зимовники мевали (имели). И же би тое все не-порушно во веки при козаках запорожских найдовалось, его королевская мощь тоею грамотою своею козакам запорожским укрепил и утвердил»2. Взятая в частности, грамота эта тщательно разобрана была русским историографом XVIII века Григорием Миллером и оказалась наполненной позднейшими вставками и дополнениями, не соответствующими хронологическим данным. Так, в ней говорится о том, что за козаками оставлен был их старинный город Чигирин, со всеми в нем запорожскими складами, но из документальных данных, а именно из грамоты короля Сигизмунда III черкасскому старосте Александру Вишневецкому «об основании на пустом урочище, называемом Чигрин», известно, что этот город основан в 1589 году, тогда как грамота помечена 1576 годом3. Также несвоевременно было пожалованье королем Стефаном Баторием козакам и старинного города Самары, так как этого города в 1576 году и даже значительно позже этого времени не существовало. В 1583 году мимо устья города Самары шел козацкий вождь Самоил Зборовский, и его биограф Папроцкий ничего не говорит о существовании на Самаре города. При устье Самары Зборовский нашел только 200 человек «речных» Козаков с их атаманом, занимавшихся охотой, рыболовством и звероловством и отсылавших за пороги к жившим там козакам мясо убитых зверей, для себя же оставлявших кожи с них4. В 1594 году ехавший по Днепру к запорожским козакам германский посол Эрих Ласота и останавливавшийся у устья реки Самары, так же ни слова не говорит о существовании у берегов этой реки города Самары, хотя обо всех выдающихся местах и урочищах на всем протяжении своего пути Ласота говорить с особенною подробностью и редкою точностью5. Поэтому академик Григорий Миллер думает, что город Самарь запорожцы получили уже при гетмане Богдане Хмельницком. Кроме того, странно допустить существование зимовников в Запорожье при гетмане Предславе Ландскоронском, т. е. около 1506—1512 годов, — существование их возможно было лишь при условии оседлости Козаков, а во время Ландскоронского о такой оседлости не могло быть и речи. Нельзя не обратить внимания также и на то, что в этой грамоте козаки, жившие в малороссийских городах, и козаки, жившие в низовьях Днепра, смешиваются в одно, и центральный город первых отдается вместе с тем и вторым, тогда как запорожцы не могли доказать своих прав владений впоследствии даже на реку Самарь, не говоря уже о землях выше Самари, а тем более о местечке Трехтемирове, находившемся выше Черкас и Белой Церкви и несколько ниже Киева. Наконец, в грамоте Стефана Батория указывают и на явное противоречие: грамота то дает земли козакам в таких размерах, в каких они издавна владели ими по Днепру, то в позднейших границах, когда козаки соседнили с татарскими кочевьями6. Гетман Богдан Хмельницкий в универсале 1655 года, января 5 дня, повторяет только грамоту короля Стефана Батория и дарует запорожским козакам земли в размерах, означенных королевскою грамотой7. Но как весь гетманский универсал и приводимая в нем королевская грамота дошла до нас в копии, а не в подлиннике, то брать ее за

достоверный документ не приходится, а потому границы вольности запорожских козаков, по неимению документов, ни в XVI, ни в первой половине XVII века установить невозможно.<...>

Д.И.Яворивский. Вольности запорожских казаков// Запорожская Сечь.- М.: Изд-во Эксмо, Изд-во Алгоритм, 2004.-608 с. (с.478 – 480)

Летописец, которого упоминает Яворивский – это Г.И.Грабянка, автор т.н. «Хроники Грабянки» (1710). Приводится такой фрагмент из нее: «За Сигизмундом I король Стефан Баторий (1576—1586), кроме давнего старинного складового города Чигирина, дал в пристанище низовым козакам город Трехтемиров с монастырем для постоянного жительства в нем в зимнее время». Между Универсалом и этим фрагментом явно прослеживается связь, хотя и не дословная. Насколько эта связь прямая – не мне судить. Если не подводит память, этой грамотой-универсалом запорожцы пытались пользоваться в спорах 1753 и 1775 гг. Применялась ли она при работе комиссии по запорожско-донским претензиям (1743-1746) – мне неизвестно, упоминаний не встречалось.

Общий вывод – документ вероятнее всего основан на каких-то реально существовавших грамотах, но с многочисленными (и не всегда удачными!) поздними вставками и искажениями. Искажений в выгодную, естественно, для запорожцев сторону. В качестве серьезного исторического источника – большого доверия не вызывает.

P.S. От меня лично. Заинтересовался упоминанием слова "зимовники" в универсале. "<...>Перші документальні згадки про зимівники належать до жалуваної грамоти від 20 серпня 1576 року польського короля Стефана Баторія, <...> Ляскоронський помер у 1531 році, а перший свій похід на татар він організував у 1518 році. До того ж, в документі говориться про зимівники як про щось цілком стале і зрозуміле. Без будь яких додаткових пояснень, що само по собі свідчить про вже досить тривале його існування. Добре видно, що запорожці мали свої зимівники від Самари до Дону в XV ст.<...>" (Олександр Олійник. Зимівник в колонізаційних процесах Південної України). Вместе с тем, мне пока нигде не удалось найти ответ на простой вопрос: "Когда ВТОРОЙ раз встречается слово "зимовник" для обозначения запорожского хутора?". Во времена Новой Сечи - точно есть (нашел, например сообщение 1734 г.). А до того? Насколько велик разрыв между ПЕРВЫМ и ВТОРЫМ упоминаниями слова? Не анахронизм ли это для грамоты Батория?

Великая трагедия науки — уничтожение прекрасной гипотезы безобразным фактом. (с)

[Вернуться к началу](#)

[Профиль личное сообщение Сайт](#)

L.V.
постоянный посетитель

[Добавлено:](#) Пт 21.09.2007 22:12 [Заголовок сообщения:](#)

[Ответить с цитатой](#)

Зарегистрирован:
04.04.2007
Сообщения: 554

Как и обещал, займусь работами В.А.Пирко. Рассматривать буду книгу *Пирко В. Заселення Степової України в ХУІ – ХУІІІ ст.-Донецьк: Український Культурологічний Центр, 1998.- 124 с.* В ней рассматривается вся степная территория Украины. Работа В.А.Пирко **Кальмиусская паланка** является ее очень сокращенным вариантом. Выкладывать буду по главам, в необходимых местах добавляя свои комментарии. Кое-что, относящееся к совсем далеким от нас местам, может быть мною пропущено. Первую главу, описывающую географию, климат и т.п. степной Украины – пропускаю. Начну со второй подглавы. Сразу скажу, что здесь у меня вопросов и возражений очень мало.

Цитата:

2. Освоения краю до конца XV ст.

З найдавніших часів природні багатства Степової України приваблювали до себе людей, оскільки тут можна було займатися землеробством, скотарством, рибальством і мисливством. Тому не дивно, що понад два тисячоліття регіон був ареною напруженої боротьби осілих землеробських племен з пришельцями кочівниками, останніх поміж собою.

Найпізнішу хвилю кочівницької експансії зі сходу склали монголо-татари. **[Вообще-то, последними были калмыки - LV]**. Після походів Батия й підкорення ним розрізаних руських князівств Степова Україна увійшла до складу створеної Батием поліетнічної держави - Золотої Орди зі столицею в м. Сарай-Бату (до цього Ітиль, у нижній течії Волги).

Західні кордони Золотоординської імперії доходили до середньої течії Південного Бугу та Дністра. Місто Бакота було центром створеної монголами буферної зони між володінням Галицько-Волинського князівства та Золотої Орди. Від Бакоти на схід кордон проходив приблизно по межі сучасних Київської і Черкаської областей до нижньої течії Росі, а на лівобережжі Дніпра - від гирла Сули на середню течію Ворскли і на лінії сучасних міст Чугуїв - Куп'янськ виходив за межі нинішніх кордонів України⁵⁷. Повідомлення галицького літописця про подорож князя Данила Романовича в 1250 р. до столиці Орди свідчить, що з м. Переяслава до ставки хана його супроводжували татари⁵⁵. Оскільки татарське населення здебільшого зосереджувалося в приморській частині, то між ним і руськими князівствами пролягала своєрідна санітарна зона, яка простягалася до 200 км на південь від м. Канева. Вона перебувала під контролем монголо-татар⁵⁹.

Певну увагу про її стан дає щоденник подорожі митрополита Пимена до Царгорода в 1389 р. Від Чур-Михайлівського (нині м. Лебедянь Липецької області) мандрівники з 2 до 18 травня в човнах Доном добиралися до Волго-Донської переправи. На своєму шляху вони не зустріли ні міста, ні села. Ігнатій так описав цей шлях: "Бысть же сие путное шествие печально и уныливо, бяше бо видети тамо ничто же - ни града, ни села; аще бо и быша древце грады красны и нарочиты зело видением места, точю пусто же все и не населено; нигде бо видети человека, точию пустыни велиа и зверей множество..."⁶⁰. Лише нижче Волго-Донської переправи на їх шляху зустрілися Сирохозин, Бек-Булатів, Ак-Бугін улуси, в яких татар було "як піску"; а їх табуни, в котрих паслися вівці, кози, воли, верблюди та коні, важко було перелічити⁶¹. Від пограбувань баскацьких загонів опустіли не лише рязанські, але й переяславські та київські землі. Дехто вважає, що вилюднення Київського князівства та зменшення у зв'язку з цим церковних прибутків спонукало митрополита Петра покинути Київ і переїхати до Володимира на Клязьмі⁶². Під натиском кочівників населення із степової

та лісостепової зони відходило у більш недоступні для татар місця - в Іллісся та на Прикарпаття. Це сприяло росту в цих регіонах чисельності населення, розвитку економіки Галицько-Волинського князівства, зміцненню його міжнародного престижу. Боротьба руських князівств проти монголо-татарської агресії не дозволила Золотій Орді поширити свою владу на народи Центральної та Західної Європи. Це сприяло їх подальшому економічному, політичному та культурному розвитку. Доказом цього може служити доля литовських племен, які, скориставшись ситуацією у Східній Європі в першій половині XIII ст., не тільки створили власну державу, але й повели боротьбу за її розширення. Починаючи з князювання Міндовга (1240-1263 рр.) Литва стала на шлях інкорпорації знесилених боротьбою з татарами руських князівств. Особливо широкого розмаху набрала експансія литовських феодалів на білоруські та українські землі за правління князя Гедеміна (1315-1341 рр.) та його наступників.

Син Ольгерд, одружившись на дочці вітебського князя, став володарем Вітебської землі, а другий син Гедеміна - Любарт таким же чином обійняв Волинську землю. У 1320 р. Гедемін здобув м. Київ, прогнавши київського князя Станіслава⁶³.

Розширенню Литовської держави за рахунок руських князівств у другій половині XIV ст. сприяло не тільки їх ослаблення з боротьби проти татарського іга, але й феодалні чвари в самій Золотій Орді. З 1359 до 1381 року на ханському престолі змінилося понад 25 ханів. Могутня монголо-татарська держава фактично розпалася на ряд самостійних феодалних володінь, правителі яких не тільки намагалися обходитися без центральної влади, але й вели між собою боротьбу за великоханський трон. Це було на руку литовським князям, які намагалися розширити свої володіння за рахунок українських земель, що потрапили під вплив Золотоординської імперії.

Певну роль у забезпеченні успіху в розширенні Литовської держави за рахунок українських земель відіграло й те, що литовські князі, будучи язичниками, після одруження на руських князях приймали християнство, а заодно й руську культуру. Давньоруська мова поступово стала державною мовою Литовської держави. Приєднуючи

до неї руські князівства, литовські правителі намагалися зберегти в них старі порядки, інколи навіть залишали старий адміністративний апарат, не кажучи вже про місцеву знать, яка готова була служити литовським князям, щоб позбутися монголо-татарського іга. Тому руська знать, а разом з нею і народ не чинили опору литовській експансії, вважаючи її легшою, ніж золотоординська. М. Грушевський вважав, що Велике князівство Литовське розглядало свою політику щодо руських земель як процес їх "збирання" в єдину державу. На його думку, воно зберегло традиції Київської Русі в більшій мірі, ніж Московське³⁴. О. Субтельний вважає, що воно, по суті, стало відновленою руською державою, а не чужоземним формуванням, що поглинуло Україну⁶⁵.

Інкорпорація українських земель Литвою викликала протиріччя між Великим князівством Литовським і Золотою Ордою. Литовський князь Ольгерд (1345-1377 рр.) у 1362 р. здійснив похід проти татар і розбив при Синіх Водах (Синюсі) трох татарських царків - Кичибєя, Кутлобуга і Димитра, котрі вважали себе дідинними володарями Подільської землі⁶⁶. Після цього Поділля перейшло до синів його брата Коріата - Юрія, Олександра, Костянтина та Федора.

Коріатовичі знайшли спільну мову з місцевими отаманами у справі організації оборони Подільської землі від татарських нападів і відмовилися платити їм данину. На кордонах Поділля вони стали зводити замки, розселяти під їх прикриттям нових поселенців, обживаючи г такий спосіб новопродбані землі. Наприкінці XIV ст. було збудовано замки у Смотричу, Бакоті, Кам'янцю, дещо пізніше - в Скалаті, Брацлаві, Сокальці, Меджибожі та Вінниці, у Придніпров'ї - Кременчуцький, Мишуринорізький, Таванський, Дашківський (Очаківський)⁶⁷.

Уже до кінця життя князя Ольгерда до складу Литовської держави ввійшли майже всі українські землі. Завдяки цьому Литовське князівство при князі Вітовті (1392-1430 рр.) перетворилося у велике державне об'єднання Східної Європи, в якому етнічні литовські землі склали лише десяту частину його території⁶⁸. З півдня на північ воно простягалося від Чорного до Балтійського моря, а зі сходу на захід - від витоків Оки до р. Стир. На думку М. Грушевського, завдяки зусиллям Вітовта на узбережжі Чорного моря були збудовані такі замки: Каравул і Білгород - при Дністрі, Гаджібей - при одноіменній бухті, Очаків (Дашів) - при Дніпровському лимані, а в пониззях Дніпра - Тавань (Вітовтова Баня - спільна кримсько-литовська митниця)⁶⁹. За деякими даними Гаджібей (Кичибей) заснували вихідці з Придністров'я, тобто Поділля, а за іншими - кримські татари, що знаходилися в певній залежності від великого литовського князя⁷⁰. Після смерті Вітовта Північне Причорномор'я було передане польським королем Владиславом подільським шляхтичам Буцацьким, які зобов'язувалися за свої кошти утримувати місцеві замки та розміщені в них гарнізони⁷¹.

Литовські князі, призначені ними до новозбудованих замків старости намагалися заселити закріплені за ними території, що сприяло притоку до Степової України нових поселенців. Головною їх повинністю була охорона південних кордонів. Це сприяло поширенню козацтва на південних рубежах Литовської держави⁷².

Скориставшись міжусобною боротьбою у Золотій Орді, перш за все втечу Тохтамиша із своїм двором до Києва після поразки в боротьбі за ханський трон від Темір-Кутлука, Вітовт примусив першого зректись від посягань на українські землі, а заодно й посилив свій вплив у Причорномор'ї, у тому числі й на кримських татар. Вважають, що саме за підтримкою Литви Хаджі-Гірей став владикою Криму та засновником кримської династії. Отже, завдяки інкорпораційній політиці литовських князів фактично до початку XV ст. майже вся територія сучасної України, за винятком частини південно-східних і західних областей, опинилася у складі Литовської держави. Це сприяло їх консолідації, а заодно і формуванню української народності. Розширення території Литви за рахунок земель сучасної України не тільки зближувало Велике князівство Литовське з європейськими державами, але й країнами Сходу, що, безумовно, позитивно впливало й на розвиток українських земель, в першу чергу освоєння Степової України, де під прикриттям новозбудованих замків осідала українська людність.

Однак при наступникові Вітовта - Свидригайлі вплив Литви в Причорномор'ї, перш за все в Криму, поступово зменшується. Це дозволило кримському ханові звільнитися від опіки литовських князів і піти на зближення з Туреччиною, котра у другій половині XV ст. вела війни за поширення свого панування в Північному Причорномор'ї.

У 1475 р. це зближення завершилося підписанням між кримським ханом і турецьким султаном договору про васальну залежність Криму від Османської імперії. **[В результаті всего за несколько лет было уничтожено христианское княжество Феодоро в Крыму, а итальянцы были изгнаны из Черного моря и потеряли все свои колонии, включая Тану. Вероятно, тогда прекратили свое существование и мелкие городки по Азовскому побережью - IV].** Договір між Кримом і Туреччиною не тільки ослабив вплив Литви у

Лівобережжя - LVJ. довіряв між кримом і туреччиною не тільки ослаблював вплив литви у Причорномор'ї, але й відкривав початок спільної татарсько-турецької експансії проти Великого князівства Литовського, від якої уже до кінця XV ст. зазнало найбільших втрат населення Степової України.

З метою попередження несподіваних нападів татарсько-турецьких загонів на територію Литви та Польщі польсько-литовський уряд вживав заходи до подальшого зміцнення південних кордонів. Зібрані за вказівкою польського короля Сигізмунда I (1506-1548 рр.) відомості про стан південних кордонів, незважаючи на їх далеко неповні дані, дозволяють зробити певні висновки про межі володінь Великого князівства Литовського на початку XV ст. на південному сході України.

Згідно з зібраними в ході перевірок даними південно-західний кордон Литовської держави проходив від р. Мурафи, лівої притоки Дністра (протікає на півдні сучасної Вінницької області), вниз по останньому до Чорного моря. Далі - по його узбережжю до Дніпровського лиману. Обігнувши Дашів (Очаків), по Дніпру доходив до острова Тавань, де знаходилася переправа, котру спільно утримували литовський князь і кримський хан. Від Тавані переходив на Кінські Води, по лівому березі ріки виходив на Приазовське підвищення, а по ньому - на Воловий Брід, який, згідно з статейним списком М. Зотова і Тяпкіна, знаходився при впадінні в р. Вовчу її правої притоки р.

Солоної. Від Волового Броду піднімався до витоків р. Самари, а далі, перейшовши Сіверський Дінець, по правому березі Осколу виходив на Тиху Сосну, праву притоку Дону⁷³, де підходив до південно-західного кордону Московської держави⁷⁴. **[Так все-таки - начало XV или XVI века? Мне не совсем ясна мысль автора. Хотелось бы почитать первоисточники. Тем не менее, очевидно, что практически вся территория будущей КП находилась на тот момент на татарской стороне. При взгляде на карту, видно, что от этой границы до устья Кальмиуса не менее 100 км. Причем, похоже, что это была только «бумажная» граница. Мы не знаем ни одного замка или военного отряда, который мог бы ее защитить. Не знаем и поселений здесь, которые стоило бы защищать. (Напомню, что 1500 г. для основания Домахи предлагал А.М.Черногор. Ему аргументировано возражала Р.И.Саенко) - LVJ].**

На цей кордон **[Имеется в виду его западная часть - LVJ]** князь Семен Омелькович, онук Ольгерда, послав свого намісника Свирклова, котрий тримав уділ ("державу") Черкаси. Той їздив "відмежовувати" володіння литовських князів із татарськими землями, з Білгородом та Волощиною⁷⁵.

Польський король Сигізмунд II (1548-1572), визначаючи завдання люстраторам земель Великого князівства Литовського, зобов'язував їх звернути особливу увагу на залишки старовинних поселень. За повідомленнями М. Литвина, на той час ще збереглися сліди укріплень давнього Кременчука, Упська (?), Гебердієвого Рогу (Келіберди), Мишуриноного Рогу, Кічкасу, Тавані, Бургуня (с. Бургунка, на Дніпрі, поблизу дороги з Херсона до м. Берислава), Тягині. **[Тоже почитать бы оригиналы! Интересно, не попали ли сюда и какие-нибудь скифские городища? - LVJ]**

У цих укріплених пунктах литовські князі на рубежі XIV-XV ст. утримували військові гарнізони, щоб захистити свої володіння від нападів ординців та сприяти торгівлі з Середземномор'ям, країнами Сходу⁷⁶. Серед перелічених прикордонних укріплень виділялася Тавань з кам'яною митницею, на якій з купців брали так зване "осмацтво" на користь литовських князів. На час її заснування вказує сама назва "Вітовтова Баня"⁷⁷.

Про володіння литовських князів у цьому регіоні свідчать і деякі топоніми, що збереглися й по нині "Вітовтова Балка" (нанесена на карті Річчі Заноні, складеній у 1770 р.), при гирлі Інгулу (нині в межах м. Миколаєва)⁷⁸.

Все це доводить, що на узбережжі Чорного моря в руках литовських князів наприкінці XIV ст. опинилися фактично всі портові міста (Білгород-Дністровський, Гаджібей (Кичибей), Очаків), через які підтримувалися торговельні зв'язки з містами Сходу та Середземномор'я, перш за все з Константинополем⁷⁹.

Лівобережна частина України - князівства Сіверське, Переяславське, за винятком Чернігівського, до складу Литовської держави ввійшли ще за часів Гедеміна⁸⁰. Доказом того, що Сіверщина наприкінці XIV ст. перебувала у складі Литви, може служити присяга сіверського князя Федора Любартовича польському королеві Володиславу (Ягайлу) та королеві Ядвізі від 23 травня 1393 р. В ній говорилося: "Государ наш, милый браті його королева, божої милості Ядвіга, жалували мене й дали мені землю до своєї волі на ім'я Сіверську зі всіма містами і всіма ужитками..."⁸¹.

Таким чином, на початку XV ст. лише південно-східна частина українських земель продовжувала залишатися у сфері впливу Золотої Орди. Остання, переживаючи феодалні міжусобиці, неспроможна була протистояти експансії литовських князів на українських землях і поступовому їх приєднанню до Великого князівства Литовського. Відторгнуті у Золотій Орді території Литва намагалася заселити й освоїти. Важливу роль у цій справі відігравали зведені у степовій частині України замки, які служили опорними пунктами для подальшого просування населення на південь. Головним колонізаційним елементом на інкорпорованій Литвою території були вихідці з українських земель, хоча литовські князі із задоволенням надавали можливість селитися тут і вихідцям з інших регіонів, у тому числі навіть із Кавказу. Переважну більшість переселенців складали вихідці з Поділля, Волині, Київщини, Сіверщини та інших місць. Розселялися вони не тільки на Правобережжі, доходячи до узбережжя Чорного моря, але й на Лівобережжі, досягаючи **Самари та Осколу**⁸² **[Выделено мной - LVJ]**.

Створене нащадком Тохтамиша, ханом Хаджі-Гіреєм, у середині XV ст. на уламках Золотої Орди нове політичне об'єднання - Кримське ханство не тільки поступово звільняється від опіки литовських князів, але й, прийнявши зверхність Туреччини, незабаром стає на шлях грабіжницьких воєн проти недавнього союзника. Заручившись нейтралітетом великого Московського князя Івана III, кримський хан Менгли-Гірей наприкінці літа 1482 р. з великою ордою вторгся в межі Великого князівства Литовського і пограбував Середнє Придніпров'я. Татари штурмом взяли Київ, зруйнували місто та його околиці, забрали в неволю тисячі людей. Сучасники порівнювали цей похід кримського хана з навалюю Батия. Однак він виявився не єдиним. За ним потяглася ціла низка нападів татар на територію Поділля, Волині, Галичини, під натиском яких українське населення із степової зони змушене було відходити у менш доступні для татар місця. В результаті цих походів нанівець були зведені всі зусилля литовських князів у справі освоєння півдня України.

Проведені за вказівкою польського уряду в середині XVI ст. ревізії порубіжних замків дозволяють стверджувати, що на Правобережжі населення збереглося під прикриттям Черкаською та Канівською замків, а **на Лівобережжі - на північ від Сули та Удаю** **[Выделено мной - LVJ]**. За територіями, що розташовувалися на південь від цієї межі і

[Выделено мной - LV] За територіями, що розташувалися на південь від цієї межі залишилися без постійного населення, закріпилася назва "Дике поле" (в московській документації XVI-XVII ст. переважно зустрічається термін "Поле", а на західноєвропейських картах - "Loca deserta", "Loca desolata"). Здебільшого використовувалися ці землі для занять відхідницькими промислами з боку українського населення та для випасу худоби татарами, особливо в засушливі роки. Не торкаючись наявних в літературі різних поглядів щодо правомірності використання терміну "Дике поле" для визначення стану залюднення півдня України в XV-XVI ст., необхідно зазначити, що він поширювався не тільки на степову частину України, але й

південні райони сучасної Росії. Про це переконливо свідчать різні джерела як вітчизняного, так і зарубіжного походження. На їх підставі можна також зробити і певні висновки про стан його заселення наприкінці XV - на початку XVI ст.

На підставі записок С. Герберштейна, уже на початку XVI ст. до Сіверського Дінця доходила московська сторожова і станична служби⁸⁴. Вона здебільшого формувалася із дутівльських і рильських козаків, які внаслідок московсько-литовської війни 1500-1503 рр. опинилися у складі Московського князівства і виявилися його південно-західним порубіжжям. Фактично з XVI ст. Сіверський Донець стає неофіційним кордоном між Московською державою та Кримським ханством. На тривалий час за його лівобережжям закріплюється назва "російська" або "ногайська" сторона (остання походила від того, що нею часто користувалися Малі ногаї для нападів на московські володіння), а за правобережжям - "кримська сторона". Тому не дивно, що московський уряд протягом XVI ст. приймає ряд заходів з метою зміцнення свого становища у Середньому Подонці⁸⁵. **Далі на захід від Дінця, очевидно, таким рубежем, до якого доходило на початку XVI ст. українське населення була р. Оріль****[Выделено мной - LV]**, а на Правобережжі -Тясьмин. Тясьмином, Великою Виссю та Синюхою проходить східний кордон Польсько-Литовської держави⁸⁶, співпадаючи з межами Київського, Брацлавського і Подільського воєводства⁸⁷. Фактично ця межа співпадала з русько-половецьким пограниччям XII - початку XIII ст.

Північне Причорномор'я та Приазов'я займали кримські та ногайські татари. До середини XVI ст., крім Північного Криму, улуси кримських татар розташувалися переважно від Берди на сході, до Дніпровського лиману - на заході **[Интересно, почему «...»преважно від Берди на сході«...»? К сожалению, здесь автор не приводит обоснования своих слов. Если это утверждение подтверждается документально – это одно, а если «готовится» место под Кальмиусскую паланку запорожцев (Домаха – 1611 – Грушевский) – то малость другое. - LV]**. На півночі вони доходили до р. Конки, на якій розміщалася ставка темника Мамаю **[Обоснование такой границы? И вообще, не совсем удачный пассаж. Насколько я знаю, ставка Мамаю находилась на р. Мамай-Сурка. Это действительно на р.Конке, но не на ее степной части, а там, где Конка текла вдоль Днепра, образуя Великий Луг. Границей же (в гораздо более позднее время) служила прежде всего «степная» Конка. - LV]**. На мапах другої половини XVIII ст. можна знайти зображення татарських мечетей у цьому районі. Про їх залишки наявні відомості в матеріалах обстежень цих територій під час російсько-турецької війни 1768-1774 рр.⁸⁸. З метою укріплення своїх північних рубежів татари наприкінці XV ст. в місцях дніпровських переправ збудували фортеці Аслан-кермен, Мубеурек-кермен, Мустрит-кермен і Кази-кермен. Після спільних походів російських військ і українських козаків у пониззя Дніпра в 50-х рр. XVI ст. кримські татари відійшли за Перекоп, значно укріпивши його. У збудованих фортецях залишилися гарнізони, на які покладалося завдання гарантування безпеки Криму від наступу козаків. Розпад Ногайської орди на Великих і Малих ногаїв сприяв переходові останніх під зверхність кримського хана й розселенню їх у Приазов'ї та Причорномор'ї. Найбільша кількість їх зосереджувалася в межах Азова та на звільнених кримськими татарами землях в пониззях Дніпра. Фактично ногайці прикривали з півночі Кримське ханство та захоплені Османською імперією у Причорномор'ї міста, серед яких найбільшу роль відігравали при гирлі Дону Азак (Азов), при Дніпровському лимані Очаків (Дашів) та при Дністровському - Аккерман (Білгород-Дністровський). Таким чином, на грані XV-XVI ст. між татарським населенням Причорномор'я та Приазов'я і українським населенням існувала, як і після походів Батия, своєрідна санітарна зона або нічийна земля, відома під назвою Дикого поля, яке за спостереженнями турецького мандрівника Є. Челебі, нагадувало "гнилу пустелю"⁹⁰.

Отже, багаті на різноманітні природні ресурси степи Причорномор'я з давніх часів приваблювали в однаковій мірі до себе як скотарів, так і землеробів. Тому тривалий час вони були ареною напруженої боротьби між ними. Після походів Батия Північне Причорномор'я увійшло до складу створеної ним на завойованих землях Золотоординської імперії. З її ослабленням у другій половині XIV - на початку XV ст. значна частина причорноморських степів була звільнена з-під золотоординського іга і включена до складу Великого князівства Литовського, частина залишилася в межах створеного на руїнах Золотої Орди Кримського ханства. З переходом останнього під зверхність турецького султана та його війнами проти Польсько-Литовської держави українська людність, яка осіла в степовій зоні за часів Литви, вимушена була відступити у більш захищені місця. Через те значна частина півдня України на рубезі XV -XVI ст. залишилась без постійного населення. В тогочасних джерелах за нею закріпилася назва "Дикого поля". (с.18 – 25).

Великая трагедия науки — уничтожение прекрасной гипотезы безобразным фактом. (с)

Последний раз редактировалось: L.V. (Сб 01.03.2008 20:23), всего редактировалось 1 раз

[Вернуться к началу](#)

[Профиль личное сообщение Сайт](#)

L.V.
постоянный посетитель

[Добавлено:](#) Ср 26.09.2007 21:53 [Заголовок сообщения:](#)

[Ответить с цитатой](#)

Пара интересных статей:

1. Бадаев Дмитрий Владимирович, ведущий научный сотрудник Харьковского исторического музея. [О ДЕЯТЕЛЬНОСТИ КАЗАЧЕСТВА НА СЕВЕРНОМ ДОНЦЕ В XVI ВЕКЕ.](#)

2. Манекин Р.В. [Еще один миф ушедшей эпохи](#)

Зареєстровано:
04.04.2007
Сообщения: 554

Великая трагедия науки — уничтожение прекрасной гипотезы безобразным фактом. (с)

Медали: 2 ([View more...](#))

[Вернуться к началу](#)

[Профиль](#) [личное сообщение](#) [Сайт](#)

L.V.
постоянный посетитель

[Добавлено:](#) Пт 28.09.2007 11:05 [Заголовок сообщения:](#)

[Ответить с цитатой](#)

Продолжим?

Цитата:

Зареєстровано:
04.04.2007
Сообщения: 554

Медали: 2 ([View more...](#))

Розділ II УМОВИ ТА ХІД ЗАСЕЛЕННЯ РЕГІОНУ В XVI-XVII СТ.

1. Заселення півдня України в XVI - першій половині XVII ст.

Численні напади орд кримського хана на українські землі наприкінці XV - на початку XVI ст. засвідчили, що наявними у розпорядженні Польсько-Литовської держави військовими силами гарантувати захист населення не можливо. Тому старости прикордонних замків стали формувати збройні загони з місцевого населення, щоб захистити свої оселі від татарських орд. Самі ж старости й очолювали ці загони. Про це свідчать повідомлення про походи козаків проти татар. Наприклад, Хмельницький староста Предслав Лянцкоронський уславився походами зі своїми козаками у 1523 р. під м. Аккерман, у 1516 р. - під Очаків. Під час останнього походу він завдав великих втрат туркам і татарам¹. У 1528 р. Лянцкоронський разом з черкаським та канівським старостою Остапом Дашкевичем ходили з козаками під Очаків і відігнали у татар велику кількість худоби.

О. Дашкевич на Петраківському сеймі в 1533 р. запропонував збудувати в пониззях Дніпра замок для постійної варті з 1000-2000 козаків, які змогли б утримати татар від нападів на українські землі. Однак сейм відхилив його пропозицію². Незважаючи на це, старости прикордонних замків продовжували поповнювати свої козацькі загони переважно за рахунок тих, хто рятувався від наступу феодала на окраїнах. Ріст чисельності таких загонів давав їм право називати себе гетьманами. То ж не дивно, що серед перших козацьких гетьманів, крім згаданих вище, ми бачимо барського старосту Бернарда Притвича, черкаського - Семена Полозовича та ін.³.

Оскільки в історичній літературі проблемі походження українського козацтва було приділено достатньо уваги, то тут лише підкреслимо, що найбільш ранні повідомлення про дії козацьких загонів припадають на ці місця, через які проходили шляхи, котрими турки і татари вторгалися в межі України. Найбільше таких повідомлень за кінець XV - початок XVI ст. припадає на район Середнього Бугу та його приток - Синюхи, Собі, де проходили шляхи з Криму на Поділля, Волинь, до Галичини; на пониззя Тясьмину й Росі, через які з Криму вела дорога на Київ; межириччя Псла й Сули, яким татари вторгалися на Лівобережжя України, а також і в межі Московської держави⁴.

З одного боку, ці свідчення підкреслюють роль козацтва в захисті українських земель від турецько-татарської експансії, з другого - дають можливість стверджувати, що саме до цих меж і доходила на той час українська людність. Саме з цих рубежів і розпочинається її просування на південь з кінця 20-х - початку 30-х рр. XVI ст. Посилення турецько-татарської агресії в першій половині XVI ст. змусило польсько-литовський уряд приділити більше уваги зміцненню південних кордонів. У 1545 р. він розпорядився провести ревізію замків на південних рубежах з метою посилення їх обороноздатності. У 1551 р. Варшавський сейм прийняв рішення про перевірку привілеїв за відбування прикордонної служби, затвердив повинності на будівництво й ремонт замків, введення нового податку ("кварти") на потреби оборони. Внаслідок цих заходів поповнилися гарнізони у прикордонних замках, зокрема в Каневі, Черкасах, Вінниці та ін. Вони також сприяли притоку нових поселенців у прикордонні старства та поступовому заселенню Степової України.

<...>

На початок XVI ст. припадають відомості про козаків лівобережної частини Степової України. У 1505 р. великий московський князь Іван III скаржився кримському ханові, що від козаків "страх на Полі"⁹ [**Напомню, что тогда «на Поле» бегали не только украинские и запорожские казаки, но и донские, азовские и некоторые другие – LV**]. Оскільки основні дороги, що вели з Москви до Криму, проходили через Сіверський Донець, можна вважати, що саме в Подонців'ї й осідало населення Сіверщини та прилеглих до неї земель під час війн за них між Великим Московським князівством і Польсько-Литовською державою в XVI - першій половині XVII ст. [**Странно. По идее эти места должны были быть очень «татароопасны» и совершенно не защищены. Не лучшее место для жен и детей – LV**]. Про донецьких козаків повідомляє С. Герберштейн, який на початку XVI ст. двічі перебував у Москві¹⁰. У середині XVI ст. вони згадуються в Никонівському літописі та у повідомленнях царю прикордонних воевод.

У 1546 р. путивльський воевода Троекуров повідомляв царю, що нині на "Полі" багато черкасьців, і киян, і твоїх, государ, людей. Вийшли, государ, на поле зі всіх україн¹¹. Це дає підстави стверджувати, що козацькі загони, які діяли на схід від Дніпра, формувалися не тільки з вихідців Лівобережної України, але й населення Правобережжя та південно-західних повітів Росії. Вихідці з Правобережжя переважно осідали в межириччі Ворскли та Орелі¹².

На лівобережжі Дніпра найбільше приваблювала нових поселенців р. Самара. Тут

можна було не тільки наловити риби, але й добути мед, віск, хутрового звіра, ріс прекрасний будівельний ліс. То ж не дивно, що запоріжці називали ці місця "обітованою землею", "раєм божим на землі".

Самуїл Зборовський, добираючись у 1584р. на Січ, застав на Самарі до 200 козаків, які займалися полюванням та рибальством. Вони мали свого отамана ("starszego")¹³. На цей час припадає заснування при Самарі постійного поселення, відомого під назвою Старий Самарчик, і Самарського Пустинно-Миколаївського монастиря.

Самару та її притоку р. Вовчу (Вовчі Води) запоріжці використовували для зв'язків з Доном як суходолом, так і по воді. Із Вовчої вони виходили в її ліву притоку - річку

Осикову, а з неї через Широку або Береснігову потрапляли до Кальміусу і в Азовське море. На початку XVII ст., коли почастишали їх спільні походи з донськими козаками на Крим і до берегів Туреччини, при гирлі Кальміусу було збудовано на місці венеціансько-генуезького поселення невелике укрупнення Домаху, яке пізніше стало центром Кальміуської паланки¹⁴. **[Ну, это – моя епархия. Тему «запасного пути» попробую рассмотреть отдельно, там тоже есть некоторые вопросы. – LV]** На Вовчій, при впадінні в неї її правої притоки р. Солоні, знаходилася водна станція, де в заростях очерету та одвічних верб, вони зберігали чайки для спільних морських походів. Тому не дивно, що з кінця XVI ст. вздовж шляху на Дон починають появлятися запорізькі пікети, які після переросли в зимівники та слободи. **[Документи? – LV]**

Оскільки з початку XVI ст. Сіверський Донець вважався неофіційним кордоном між Московським великим князівством і Кримським ханством, то після вторгнення хана Махмед-Прея в 1521 р. в межі Московської держави уряд Василя III був змушений приділити більше уваги зміцненню прикордонної служби. В свою чергу це сприяло розширенню відхідництва в Середньому Подонціві та поширенню тут козацтва. Більш достовірні відомості про поширення тут козацтва припадають на середину та другу половину XVI ст. Можна допускати, що певний вплив мали походи з Подонців'я на Азов козаків, очолюваних Д. Вишневецьким, під час його перебування на службі у Івана IV. Відражаючи І. Новосельцева в 1570 р. з посольством до Азова, Іван IV через нього передав донецьким козакам і отаманам грамоту, в якій словилася подяка за службу царю¹⁵. Разом з грамотою посол доставив козакам гроші, сукно, свинцеві і селітру. З дороги він повідомив цареві, що після прибуття 1 квітня на Донець, йому довелося затриматися на тиждень, бо у козаків не було необхідної кількості човнів, щоб Дінцем достатися до Азова. Лише після їх виготовлення козаки разом з послом рушили в дорогу.

Оскільки під час дій козаків Вишневецького та подорожі Новосельцева згадується ім'я отамана Черкашеніна, можна вважати, що йдеться про постійні козацькі загони, котрі діяли на Середньому Дінці. Доказом цього може бути топонім Козацька пристань, котрий зустрічається в документах XVII ст. Вона розміщала на лівому березі р. Тор (Казенного Торця), де в 1684 р. збудували земляну фортецю (нині Райгород)¹⁶. Однак постійних поселень на цій території, крім Святогірського печерного монастиря, тут не відмічено. В той же час відомості про козацькі загони й козацькі юрти зустрічаються в багатьох джерелах. **[Юрты у запорожцев??? Для тех, кто в танке. Юрт – земельный надел, принадлежащий станице у Донских казаков! – LV]** Так, Б. Годунов, направляючи Б. Бельського та С. Альфорова у 1599 р. на Донець для спорудження фортеці при впадінні в нього р. Осколу, доручив їм запросити до себе отаманів і кращих козаків з Дінця й Осколу та оголосити їм, що цар "пожаловал их и велел отдать им эти реки, чтобы жили там они по своим юртам **[Выделение мое – LV]** и владели всякими угодьями безданно и безоброчно"¹⁷. За це вони повинні були відбудувати службу на користь "государя". Воєводам доручалося переписати козаків. Внесені до списку цар обіцяв "денежное и хлебное жалование". Це доручення Бельському та Альфорову не тільки визнавало наявність козацьких юртів наприкінці XVI ст. в Подонціві, але й їх приналежність українському козацтву, на яке намагався поширити свій вплив московський уряд. Важливе місце в здійсненні цих задумів відводилося новозбудованому Цареборисову (нині Червоної Оскілі Ізюмського району Харківської області) - головному форпостові Московської держави в цьому регіоні. **[«<...>їх приналежність українському козацтву<...>». Интересно, а мнением самих донцов по этому вопросу автор не интересовался? М.Черкашенин, считающийся одним из основателей Донского войска, действительно был с Украины. Но только судьбу свою прочно связал с Московским царством. (Его интереснейшую биографию можно прочесть [здесь](#)). Кстати, один из его соратников носил характерное имя - Истома Извольский-Тулянин. - LV]**

Про поширення українського козацтва в Середньому Подонціві свідчить також грамота царя Федора Івановича від 20 квітня 1593 р., в якій пропонувалося запорізьцям, що "прийдуть на Донець" зустрітись з путивльськими козаками і разом з ними відправитися на Дон. "А велено черкасам запорожским, гетману Христофу Копинскому (очевидно, Косинському - В.П.) и всем атаманом и черкасам быть на Дону, на шляхах..."¹⁸.

Події іноземної інтервенції та громадянської війни на початку XVII ст. розладнали налагоджену систему прикордонної служби на півдні Московської держави. Установлені в 70-х рр. XVI ст. на лівому березі Сіверського Дінця Коломацька, Обишкінська, Балаклійська, Савинсько-Ізюмська, Святогірська, Бахмутівська і Айдарська сторожі припинили своє функціонування і станичники, які повинні були доходити до витоків Орелі, Самари, Торця, Бахмуту та Кальміусу, не відходили далі 20-25 верст від міст їх формування - Белгорода, Путивля, Рильська. Це дозволило кримській орді в 1607 р. зруйнувати м. Цареборисів, що в кінцевому результаті послабило вплив Москви в цьому регіоні, посилюючи загрозу ординських нападів на південні її повіти в 20-30 рр. XVII ст. (у 1627 р. ногайці розорили Святогірський монастир, забравши в полон усіх монахів)¹⁹. Це поштовхнуло дії українських козаків в Подонціві. Район їх впливу локалізується на заході ріками Мжею та Коломаком, на сході - Айдаром і Доном. **[К сожалению, я слышю слабо знаком с историей Подонцовья. Поэтом в дискуссии**

вступать не могу. – LV]. Найбільш численними серед них були: загін В. Рябухи, який згодом очолив С. Забузький (під час битви під Пилявцями перейшов на бік польського війська), та Г.Торського (допускаємо, що це прізвище). В листах валуйському воєводі від 7 і 12 червня 1642 р. (написані з Тору) останній іменував себе полковником. У 1647 р. його загін нараховував до 2 тисяч чоловік. Тримався він незалежно, хоча лояльно ставився до московського уряду. **[Сравните. В работе «Кальмиусская паланка» В.А.Пирко пишет: «<...>Так, у загоні С. Забузького, який під Пилявцями зрадив Б.Хмельницького й перейшов на бік поляків, нараховувалось до 2 тис. козаків<...>». Ссылка идет на рассматриваемую сейчас книгу. :wink: Небольшая путаница у уважаемого автора. Я же, в свою очередь, предполагал, что 2 тыс. казаков приводятся для времен Пилявиц. И тоже оказался не прав. 1647 г. – это еще ДО восстания Хмельницкого. К сожалению, не видя документов, разобратся в этом вопросе тяжело. – LV]**

Документи повідомляють про неодноразові напади донецьких козаків на татарські загони, що направлялися на Україну та в межі Московії. Зустрічаються і факти пограбування козаками кримських і московських послів (на Торі, в районі нинішнього м. Слов'янська, де знаходився розмінний пункт), купців, що добиралися Дінцем з Азова на Україну. Тому не дивно, що від воєвод порубіжних міст, ченців Святогірського

монастиря (з 1624 р. царський уряд виділяв їм щорічно гроші та продукти) Москва отримувала інформацію не тільки про наміри татар, які влітку кочували зі своїми улусами на кримському боці Дінця, але й про дії козацьких загонів у цьому регіоні. У 1645 р. чугуївські козаки за вказівкою царя біля Торської фортеці (для її охорони) збудували невеликий острог, в якому по черзі з настання весни й до першого снігу несли службу по 20 козаків. Нечисленність загону, недбале ставлення козаків до своїх обов'язків (у листопаді 1646 р. вони завчасно покинули острог, за що цар розпорядився покарати їх батогами) не могли гарантувати безпеку як послам, так і чумакам, котрі приїжджали на Тор за сіллю. Тому в 1646 р. московський уряд доручив козацькому отаманові Б. Протасєву, який супроводжував послів до Криму, підібрати місце на Торі для побудови "жилого города", в якому передбачалося поселити вихідців з Правобережної України, що переселялися в межі Росії. Вивчивши місцевість, Протасєв дійшов висновку, що найбільш зручний для зведення міста у межиріччі Дінця і Тору район Маяцького озера: поблизу знаходився ліс, а в Дінці прекрасна питна вода, в той час як в р. Тор вода мала солоний присмак. Правда, під час огляду Протасєвим місцевості на нього напали місцеві козаки й змусили покинути ці місця²¹. На початку квітня 1648 р. белгородському воеводі поступило з царської канцелярії розпорядження відрядити на Тор з найближчих міст 500 чоловік для будівництва там міста, їх повинні були забезпечити необхідним інвентарем, зброєю та харчами²². Проте заворушення, що відбулися в південних містах Росії, в тому числі і в деяких з перелічених у царському указі, спонукали воевод звернутися до Боярської Думи з проханням умовити царя відмінити його. Це питання стало предметом обговорення на засіданні Думи, яка запропонувала цареві відмінити указ²³. Таким чином, спроба московського уряду поширити свій вплив на межиріччя Дінця й Тору в середині XVII ст. закінчилася безрезультатно. В той же час, у першій половині XVII ст. оселився вплив у Подонців і Запорізького козацтва. Під його контролем знаходилося фактично все степове Лівобережжя, до самого Дону. Тому не дивно, що запоріжці, відстоюючи свої володіння в період Нової Січі, посилалися на універсали Стефана Баторія (від 20 серпня 1576 р.) та Богдана Хмельницького (від 15 січня 1655 р.) і доводили, що згідно з цими документами їх володіння на заході досягали Південного Бугу, Синюхи і Великої Вісі, на півночі Тясьмину й Орелі, на сході Сіверського Дінця і Дону, при якому вони ще в 1569 р. збудували Черкаський городок і стали жити в ньому спільно з донськими козаками **[Не буду повторяться. Інтересно, по Черкасскому городку – донцы согласны? – LV]**

Менш чітко на той час визначалися рубежі Запоріжжя на півдні. Однак окремі відомості про вилов риби запоріжцями у Міуському лимані, на Бердянській косі дозволяють стверджувати, що вони досягли узбережжя Азовського моря, рік Берди та Конки, при якій містився славний Великий Луг, названий ними на противагу Січі-матері батьком. Ця величезна за площею територія, до 19 млн. десятин землі, 25 на перших порах використовувалася переважно для відхідництва і лише з утворенням Запорізької Січі, оформленням Низового Війська Запорізького, яке взяло на себе функції захисту людної від нападів татар, розпочинає поступово заселятися постійним населенням. **[Бред. Видимо именно этот фрагмент подготовливался фразой «<...>улуси крымских татар розташовувалися переважно від Берди на сході<...>» из предыдущей главы. Так можно всю Европу приписать к украинским владениям – там много наших заробитчан. Как, однако, показывают первоисточники, в мирное время обе стороны хозяйственно «залазили» друг к другу ко взаимной выгоде (и обычно без больших обид). Татары и ногайцы со своими стадами и семьями заходили в запорожские степи и леса – прежде всего в зимнее время и при засухах. А запорожцы имели свои зимовники на чисто татарской территории (например, на Каирках, Рогачике), рядом с татарскими кошами. К пересмотру границ это не приводило.– LV]**

Перші згадки про осідання козаків у пониззях Дніпра документи відносять до середини XVI ст. У 1540 р. козаки черкасько-канівського старости, князя Михайла Вишневецького, боячись покарання за своїх товаришів, що пішли на Москву, покинули замки й сіли на низу Дніпра. Князь Вишневецький звернувся до Польського короля Сигізмунда-Августа з проханням про охоронний лист на їх повернення до замків. У 1541 р. король писав князеві Коширському, справцеві Київського воеводства, що він уже багато разів наказував йому "і з ласкою, і з погрозою утримувати козаків від походів на татарські улуси, але князь ніколи не діяв згідно з королівськими наказами: козаків БІД походів не утримував і навіть сам дозволяв їм це чинити. Тепер через нашого посла, наша Горностая, перекопський цар пише, що наші козаки в минулі рази, невідомо звідки прийшовши, на людей його, які йшли воювати Москву, вдарили на Каїрі (ліва притока Дніпра вище лиману -В.П.), 20 чоловік насмерть убили і 250

коней взяли, а гінця, котрого посилали до нас, на Дніпрі погромили й майно його собі забрали; крім того, тих людей царя перекопського, що в полі кочують, ті козаки часто б'ють і майно їхне собі забирають, а гінця, котрого брат перекопського царя, цар казанський, до нас послав, на Дніпрі погромили і добро його собі побрали"²⁶. Щоб у майбутньому козаки, які ходять з Києва на низ Дніпра за рибою й бобрами, не дозволяли собі жодної сваволі й не чинили збитків підданам перекопського царя, король відправив до Києва свого дворянина Стрета Солтовича, наказавши йому всіх київських козаків переписати, а той реєстр доставити до Варшави. Король зобов'язував воевод складати списки усіх козаків, яким дозволяти займатися відхідництвом на Низу, щоб після повернення, у разі якихось інцидентів, можна було б їх притягти до відповідальності. Крім київського воеводи, такі ж грамоти були направлені київському старості Бобоїдову та черкаському його колезі князю Пронському.

Нині не викликає сумніву той факт, що перші укріплення за порогами Дніпра були зведені козаками Д. Вишневецького на Хортиці. Сталося це в 1556 р. після спільного походу російських військ і українських козаків проти кримських татар. Завдавши втрат туркам і татарам, російські війська під команду Ржевського відійшли на правий берег Дніпра. Канівсько-черкаський староста Д. Вишневецький, опинившись зі своїми козаками на Хортиці, вирішив там закласти земляну фортецю, котра б стала опорним пунктом проти агресії Криму. Навесні 1557 р. кримський хан зробив спробу взяти хортицький замок, але змушений був відступити з "великим соромом". Лише в жовтні того ж року, заручившись допомогою турецьких і молдавських військ, він примусив Вишневецького покинути Хортицю²⁷. Однак, незважаючи на зруйнування хортицьких укріплень, саме на той час і припадає осідання козаків в пониззях Дніпра. Польський хроніст Мартин Бельський, описуючи життя козаків, відмічав: "Ці посполиті льоди... займаються на Низу Дніпра тим, що ловлять рибу, яку там же, без солі, сушать на сонці і тим харчуються протягом літа, а на

зиму розходяться у найближчі міста, а саме до Києва, Черкас та інших міст, заховавши попередньо на якому-небудь дніпровському острові, в потаємному місці, свої човни й залишивши там кілька сот чоловік на курені або, як вони кажуть, "на стрільбі". Вони мають і свої гармати: частково захоплені ними в турецьких замках, частково відбиті у татар. Спочатку козаків не було так багато, але тепер їх набралось до кількох тисяч, особливо багато їх стало останнім часом. Вони дуже часто завдають великої шкоди татарам і туркам і вже кілька разів руйнували Очаків, Тягінку, Білгород та інші замки, а в полях немало брали здобичі, так що тепер і турки й татари остерігаються далеко виганяти овець і рогату худобу на пасовища, як вони пасли їх раніше, так само не пасуть вони худоби й на лівому боці Дніпра, не відстані десяти миль від берега... Добре було б, щоб козаки були, але треба, щоб вони мали начальство й отримували платню..."²⁸ - резюмував автор.

З цієї розповіді випливає, що основна маса козаків приходила на промисли за пороги Дніпра влітку, а на зиму поверталася до своїх домівок. Зимувати на промислах залишалося небагато, щоб охороняти артільне майно. Жили вони в куренях, а для захисту від ворога використовували захоплені під час походів на турецькі фортеці гармати. Враховуючи неприступність деяких дніпровських островів, можна припустити, що для охорони козацького майна не було потреби у великій кількості людей. З другого боку, на наш погляд, збудовані козаками на островах курені можна розглядати як зимівники, а не як січові укріплення. В той же час ріст чисельності козацтва, зосередження в його руках необхідної зброї, зокрема гармат, створювали передумови для будівництва постійного укріпленого поселення - опорної бази Низового козацтва. Відсутність аутентичних джерел та суперечливість окремих згадок не дозволяють зробити остаточні висновки про час та місце заснування найбільш ранньої Січі - головного центру Низового козацтва. Однак, враховуючи те, що козаки в XVII-XVIII ст. переважно посилалися на реформи та привілей польського короля Стефана Баторія (1576-1586 рр.), можна припускати, що це відбулося наприкінці 70-х-на початку 80-х років XVI ст. Розпорядження польських королів про встановлення суворого контролю над козацьким відхідництвом виявлялися мало ефективними, бо ж самі старости були зацікавлені в його розвитку, оскільки отримували частину прибутків, а також сподівалися на розширення староств за рахунок новоосвоєних земель.

Проте ріст чисельності козацтва в перші роки правління Ст. Баторія викликав занепокоєння в Речі Посполитій. Оскільки українське козацтво брало участь у Лівонській війні на боці Польщі, то можна погодитися з Д. Яворницьким, що скоріш за все у 1583 р. Баторій зважився піти на обмеження списку реєстровців до 600 чоловік та запровадження більш жорстких заходів щодо тих козаків, які самовільно ходили на Низ²⁹. Старостам суворо заборонялося приймати низових козаків. Тобто з того часу відбувся остаточний поділ на реєстрових та низових козаків. У свою чергу це змусило останніх вжити заходів, які б гарантували їх безпеку не лише від нападів татар, але й від польського війська. Очевидно, на цей час і припадає влаштування Запорізького Коша на острові Томаківці та закріплення за низовим козацтвом назви Військо Запорізьке³⁰.

Організація Війська Запорізького, його успіхи в боротьбі проти турецько-татарської агресії, особливо вдалі походи наприкінці XVI -на початку XVII ст. на Крим, до берегів Туреччини принесли запорізькому лицарству загальне визнання. Експансіоністська політика польського уряду на Україні, особливо після Люблінської унії, сприяли подальшому росту чисельності низового козацтва, незважаючи на всі заходи королівської влади обмежити втечі підданих на Низ та встановити контроль над Запоріжжям. Навіть збудовану за всіма правилами тогочасного фортифікаційного мистецтва французьким інженером Бопланом Кодацьку фортецю (напроти р. Самари) в 1635 р. запоріжці тут же зруйнували.

На наш погляд, у значній мірі ростом чисельності населення на Запоріжжі і пояснюються перенесення Коша на Чортомлицький мис наприкінці XVI ст., а в 1638 р. - на Микитинський ріг та заснування ряду постійних поселень у межах запорізьких

вольностей.

Отже, запровадження фільварково-панщизняної системи господарства в Галичині, на Волині та в інших районах України спричинило втечі селян із старих насиджених місць на неосвоєні землі Степової України. Цей процес значно посилювався у другій половині XVI ст., у зв'язку з запровадженням Люблінської та Брестської уній. Небезпека татарських нападів примушувала нових поселенців не заглиблюватися далеко у відкриті степи, а триматися поблизу порубіжних замків, об'єднуватися в козацькі загони, щоб таким чином врятувати себе та нажити майно. Але складання польським урядом у 70-х рр. XVI ст. козацьких реєстрів призвело до розколу в українському козацтві й утворення Низового Війська Запорізького, зведення за порогами його укріпленого центру - Запорізької Січі.

Наявність цього військово-політичного осередку на межі з Кримським ханством вселяла сподівання на захист від пограбувань сусідами. Успіхи запоріжців у боротьбі з турецько-татарською агресією на рубежі XVI-XVII ст. посилили притік населення на південь та освоєння незаселених степів. Завдяки цьому на південь від Орелі й Тясьмину, від Дону й Сіверського Дінця - на сході, до Південного Бугу й Синюхи - на заході, а на півдні до Дніпровського лиману й **узбережжя Азовського моря** [[? Выделение мое – LV](#)] в зазначений час появляються різні форми не тільки сезонної, але й постійної осілості, яка на середину XVII ст. склала землі Війська Запорізького.

Великая трагедия науки — уничтожение прекрасной гипотезы безобразным фактом. (с)

[Вернуться к началу](#)

[Профиль личное сообщение Сайт](#)

L.V.
постоянный посетитель

[Добавлено:](#) Пт 28.09.2007 19:25 [Заголовок сообщения:](#)

[Ответить с цитатой](#)

Еще статья: [Д. КОРНИЛОВ. ПРО ОБГОРЕЛЫЙ ПЕНЬ И СРЕДНЕГО БРАТА](#)

Великая трагедия науки — уничтожение прекрасной гипотезы безобразным фактом. (с)

Зареєстровано:

04.04.2007
Сообщения: 554

Медали: 2 ([View more...](#))

[Вернуться к началу](#)

[Профиль личное сообщение Сайт](#)

L.V.
постоянный посетитель

[Добавлено:](#) Пт 28.09.2007 22:12 Заголовок сообщения:

[Ответить с цитатой](#)

Зарегистрирован:
04.04.2007
Сообщения: 554

Медали: 2 ([View more...](#))

Пара первоисточников по нашим местам во второй четверти 17 в.

Первый – показания запорожского полковника Алексея Шафрана. К сожалению, полный текст в Интернете мне найти не удалось. Поэтому собирал по кусочкам. Вот что удалось обнаружить:

Цитата:

РАДИЛОВ Епифан (дон.) -Донской атаман в годы 1625-1630; его время ознаменовалось особо дружественными отношениями между Донцами и Запорожцами. В 1626 г. запорожский полковник Алексей Шафран свидетельствовал в Московском Посольском Приказе: «Живет де он, Олеша, на Дону 18 лет, а иные его товарищи живут лет по пяти и по шести, а всех де их на Дону с 1000 человек. А в Запорогах де Донских Казаков также много; мало не вполы того, сколько их. Только живут переходя: они ходят на Дон, а з Дону Казаки к ним и живут сколько где хто хочет. А повелось де у них то с Донскими Казаками изстари, что меж себя сходятся и живут вместе в одних куренях».

<http://www.istorypedia.com/17/208/1616231.html>

Цитата:

До нас дошли документы, рассказывающие о запорожском полковнике Алексее Шафране, который бежал с турецкой галеры в Азовском море и прибыл на Дон в 1626 году. "А з Дону де он поехал был с товарищи в Киев для того. что в Киеве не бывал давно... А ехать де было им степью на Тор да на урочище на Самар... И, покиня Тоузлов вправо, пошли степью влево и пришли на Калмиус. И как пришли на Калмиус, и тут поле погорело, шляхов не знать. И они шли тем горелым полем день да ночь..." Блуждали они так по степи 12 дней, "...ради тому, чтоб уж людей доехать крестьянские веры". Но так и не нашли они христиан - ни своих казаков, ни русских. А вот татар видели: "...поворотили в лес, чтоб татарам в руки не попасть, и стояли тут до вечера, чтоб их татаровя не подсмотрели". И на двенадцатый день странствий прибыли запорожцы к русской страже в Валуйках (Воссоединение Украины с Россией. Документы и материалы в 3 тт. - т. I. - М.: АН СССР, 1954. - с. 70-72). [P.S.18.09.2010. Шафран, кажется, попал не в Валуйки на Осколе, а в **Валки** - донине существующий городок юго-западнее Харькова - LV]

<http://www.ukrstor.com/ukrstor/obgorpen.htm>

Цитата:

Д.И.ЯВОРНИЦКИЙ
История запорожских казаков. Т.2.
ГЛАВА ДЕСЯТАЯ
<...>В нынешнем лете (1625) ходили они, запорожские черкасы и донские козаки вместе заодно, на море; старшиной у них был он, Алексей Шафран; вышли же они из Дона на море и взяли в турецкой земле город Трапезонт. После похода Алексей Шафран вернулся снова на Дон и потом впоследствии отправился с Дона в Киев, но сбился с пути и попал в город Валуйки, а из Валуек отослан был в Москву. В Москве Алексея Шафрана заподозрили в тайных намерениях и указали на то, что город Валуйки вовсе не был по дороге ему: "с Дона на Запорожье и из Запорожья на Дон ходят степью, избегая Донца, на Кармию (Калмиус) и на Мох". Но случившиеся на ту пору в Москве донцы подтвердили, что действительно между запорожскими и донскими козаками бывают постоянные сообщения и ездят с Дона на Запорожье через Миус да на Мох. <...>

<http://www.cossackdom.com/book/bookyvor/izk2/208.html>

Второй – мой любимый Эвлия Челеби:

Цитата:

ЭВЛИЯ ЧЕЛЕБИ
КНИГА ПУТЕШЕСТВИЙ (СЕЙАХАТНАМЕ)
Книга путешествий Эвлии Челеби. Походы с татарами и путешествия по Крыму (1641-1667 гг.). Симферополь. Таврия, 1996.

Глава «ОТЪЕЗД ИЗ ЗАМКА АНАПА НА АЗОВСКУЮ ВОЙНУ»

<...>Аллах же распорядился так, что в ночь выезда гонцов в Стамбул мороз настал такой жестокий, что войско мусульманское охотно от него под землю спрятаться готово было. Из этого поняли мы тогда, что в степи Кипчакской и на море Черном добра ожидать нечего. Войско чувствовало себя обманутым в своих предположениях овладеть замком, но в конце концов все вместе и всяк в отдельности перестали этого желать. Собрано тогда всюду было снаряжение и на корабли перенесено, а когда сигнал в дорогу заиграли, тотчас со словами: «Такова была воля Господня, таково было предначертание Аллахова» — выступили из-под Азова, который так взять и не удалось

предназначенные для этого выступили из под Азова, который так взять и не удалось, в дорогу обратную и Балисыры достигли, где флот монарший их ожидал.

Войскам из разных земель позволено было по домам разойтись. Одни пошли сушей, другие морем поплыли. Те, что пошли сушей, через шесть дней Кубани достигли, оттуда же добрались до страны черкесов и на полуостров Таманский. Иные же пошли в Черкессию, что на севере от степи Хейхат расположилась. Флот монарший уже готов был якоря поднять, дабы к Порогу Блаженства поплыть, но я ничтожный, с позволения предводителя Хусейн-паши 50, с ханом крымским в землю крымскую поехал. [21]

Глава «ПУТЕШЕСТВИЕ В КРЫМ ПОСЛЕ НЕ УВЕНЧАННОЙ ПОБЕДОЙ ВОЙНЫ АЗОВСКОЙ»

Войско Бахадыр Герей-хана, а с ним войско волошское, молдавское и семиградское, выступив из-под замка Азова, стало переправляться через реку Дон, который неподалеку от этого замка в море вливается. Река текла в то время спокойно, и его светлость хан вкупе с войском своим, коня вплавь пустив, тут же на другой берег выбрался, а волны ему даже до стремян не доставали. Остатки войск, снаряжение и имущество свое в кожаные мешки упаковав и оное к хвостам конским привязав, также в течение часа реку переплыли. Потом двадцать один час татарским галопом через степь Хейхат на запад ехали, пока не прибыли в местность, называемую Борабай.

В той местности Борабай протекает один из рукавов великой реки Дон, которая западнее замка Азова в море впадает. Река эта в горных окрестностях земли московской начало имеет, а с морем Азовским в трех местах соприкасается. Протекает сие река среди камышей и тростника, вследствие чего воды ее не очень вкусны. Люди, что на берегах ее проживают, цвет лиц имеют бледный. В устьях той реки живут в несметных множествах создания округлые, тучные и мясистые весьма, кошка называемые 51.

Местность эта лугами весьма обильна, и с солдатами татарскими довольно долго мы там находились, забавляясь и получая удовольствия, а коней там триста голов съеденными осталось. И я, убогий, именно в этом году войны азовской конины в первый раз попробовал, с татарами в поход выбравшись.

Состоял же я, ничтожный, в свите хана татарского, хотя, правду говоря, с мансурлу, племенем Кайя-бея 52, я не расставался. Коней они имели прекрасных! Роды тех

мансурлу — это «аборигены» крымские, полуострова Крымского [22] владетели. Их жилища находятся в области мангытов в окрестностях замка Гёзлеве 53. Коней они имеют весьма жирных. Хороший конь без мяса и сала — у них это вещь неслыханная. А кони их весьма сильны и прожорливы.

На этом постое утро нас застало. Когда в небесных высотах солнце показалось, от-аги всех кошей в барабаны бить стали. Все татарские воины на коней сели и после восьми часов езды остановились на реке Сют 54. Переправившись через нее на конях и увидев, что на берегах той реки пастбища расстелились, там на постой мы остановились. Местность эта, однако, богата топями и болотами, а потому там сто коней и около пятидесяти человек ясыра утонуло.

Река Сют вытекает из гор около Куриловиц 55, большого и древнего замка в западной части земель московских, а в этих краях в море Азовское впадает. По ее руслу залежи серебра и меди встречаются, а воды ее белы, как молоко, и по этой причине ее Сют называют. Вода та недобрая, ничего хорошего в ней нет, а у тех, кто ее пьет, нарывы в горле образуются. По обеим берегам сей реки вздымаются семьдесят замков, в хорошем состоянии содержащихся и крепких. Во всех них, однако, люди аж трясутся от страха перед татарами, и не было недели, во время которой стражники крымские, беш-баш 56 называемые, раз или два к замкам тем не подплывали, людей не хватили, дабы затем их в Крым привести и продать. Все эти замки Москве принадлежат.

Выступив от той реки Сют, в течение часа добрались мы до реки Муш 57. Река эта велика. Переправа через нее по этому суровому морозу сотнями тысяч мук и страданий нам обошлась. Потом остановились мы ненадолго на другом берегу. Воды той реки похожи на воды реки жизни, а белуги и осетры в ней такие же вкусные, как на Дону, в Днестре или в Дунае, а тамошние чиги и уштуки 58 также вкус отменный имеют. И эта река также в горах на севере страны московской начало имеет и в море Азовское впадает.

В конце концов ударили там в барабан, указывая, что пришло время двигаться, и мы снова в дорогу пустились. Ехали мы через окрестности, где снега нанесло на три аршина. После шестнадцати часов езды среди бури и метели прибыли мы к пристанищу Пурумбай в степи Хейхат. Легли мы там в снег, наутро же на коней вскочили и скакали галопом в течение шестнадцати часов, пока провинций полуострова Крымского не достигли.<...>

Примечания:

50. О Хусейн-паше см. прим. 32. Мусульманские войска прервали осаду Азова в сентябре. Дата 30 октября, названная Hammer Geschichte... — Т. V. — S.311, является чрезмерно поздней (см. прим. 61).

51. Слова «кошка», или «кушка», употребляемого для обозначения какого-нибудь животного в турецком языке, по-видимому, нет. Судя по описанию, речь идет о мясистом и съедобном бобре, о котором автор говорит под конец своего повествования (здесь на с. 24, употребляя турецкое название «кундуз»). Эвлия Челеби говорит об «устьях» Дона, т.к. река делится под Азовом на три рукава. **[Интересно, а выдры не съедобны? Как-то встречал старое описание внешнего вида этого животного, где его сравнивали с кошкой. -LV]**

52. Кайя-бей известен в истории польско-татарских отношений XVII в. Сначала он принимал участие в походах хана Ислам Герей III на Речь Посполитую, а в 1654 г. помогал польским войскам в битвах с украинскими казаками.

53. Гёзлеве (или Гёзлев) — портовый город на западном побережье Крыма, сейчас называющийся Евпатория. См. его описание на с. 68-75.

54. Турецкое слово «сют» означает молоко. Турецкое название этой реки записал в 1660 г. А.Тархановский («Сют»), добавив также, что «по-нашему она Молочной».

1507 г. А. Гараповский («Шука»), поясняя также, что «по-нашему она молочная называется». Это река Молочная, протекающая в 300 км к западу от Азова и впадающая в отрезанное от моря соленое озеро.

55. Куриловцы — это одно из названий Киева у Эвлии Челеби.

56. Турецкое выражение «беш-баш» (пять голов), как обозначение небольших крымских отрядов, автор объясняет ниже (с. 64-65).

57. Муш — река Кальмюс, или Мюс, впадающая в Азовское море в 60 км к северо-западу от Азова.

58. Выражение «уштука» — это болгарское «штука» (щука), а «чига» — это болгарское название рыбы чечуги.

59. Орагзы — популярное у татар название Перекопа.

<http://www.vostlit.info/Texts/rus7/Celebi/frametext2.htm>

Оба фрагмента иллюстрируют степень заселенности будущей Донецкой области. Причем А. Шафран побывал на севере, ближе к Донцу, а Э. Челеби — на юге, в Северном Приазовье. Правда, маршрут Челеби нанести на карту мне не удалось. Точнее удалось, но лишь с огромными натяжками и перестановками. Такое ощущение, что автор или писал с чужих слов (что у него встречается), или записывал свои воспоминания через много лет. Еще интересней сравнить данный отрывок Челеби с описанием его странствий в Сев. Причерноморье, между нижним Днепром и Дунаем. Во втором случае — у него постоянно встречаются фразы типа: «Там, за рекой — владения казаков», «казаки нападают на крепость раз в неделю» и рассказы о местах, где отряды татар в несколько тысяч (!) воинов не знали, переживут ли они ночь. В Приазовье — единственные проблемы — это непогода и переправа через реки. Никаких признаков казацкого или татарского населения, никаких упоминаний о развалинах прежде бывших поселений (в т.ч. и Домах с Балы-Сараем) не приведено.

P.S. А все-таки, приятно подлавливать серьезных ученых на проколах в знаниях. Так, в продолжении главы «Путешествие в Крым...», Челеби пишет, что когда казаки решили все-таки оставить руины Азова (1642 г.), то они: «<...>Так совещались гяуры азовские. И в один из дней после этого совета покинули они замок. Захватив с собой все пушки, ружья, а также луки и стрелы, возложили они все это на речные корабли и поплыли, направляясь к Черкескерману, Хороскерману, Тузлакерману и другим замкам своим над Доном, где и до нынешних времен обитают.<...>». В комментариях же приводится такое мнение: «Доступные нам источники не упоминают в окрестностях Азова поселения с названием Тузлакерман («Соляная крепость», «Солеварня») или с похожим русским названием. Возможно, здесь идет речь о городе Туле, расположенном более чем в 800 км к северу, известном татарам из набегов на Москву, Его название Эвлия Челеби мог изменить таким же образом, как он это сделал с Хороскерманом». Кто внимательно читал этот пост, может быть, вспомнит топоним «Тоузлов» (гидроним? ойконим?) в словах А. Шафрана. Причем явно где-то

между Нижним Доном и Кальмиусом. 😊

P.P.S. Еще один образец прокола в географии — «русские порты в устье Кальмиуса» Мавродина.

На самом деле это должно относиться к Миусу. 😊 😊

P.P.P.S. А вообще, такие проколы по мелочам встречаются очень часто. Нужно только внимательно читать. 😊 😊 😊

Великая трагедия науки — уничтожение прекрасной гипотезы безобразным фактом. (с)

Последний раз редактировалось: L.V. (Сб 18.09.2010 20:50), всего редактировалось 2 раз(а)

[Вернуться к началу](#)

[Профиль личное сообщение Сайт](#)

L.V.
постоянный посетитель

[Добавлено:](#) Вс 30.09.2007 22:08 [Заголовок сообщения:](#)

[Ответить с цитатой](#)

Зарегистрирован:
04.04.2007
Сообщения: 554

Медали: 2 ([View more...](#))

Разобрался с проблемой цитирования грамоты Батория в статье [Ярослав ГОМЗА. Одвічно українська земля](#). Сравните:

Цитата:

<...>Зокрема - грамота короля Стефана Баторія від 9 квітня 1582 року, в якій східні межі запорозьких земель визначаються «з верхів'їв річки Орелі на верхів'я Кальміусу, а звідтіля на гирло ріки Дону»<...>

и фрагмент статьи [Д. КОРНИЛОВА. ПРО ОБГОРЕЛЫЙ ПЕНЬ И СРЕДНЕГО БРАТА:](#)

Цитата:

<...>Запорожские казаки, в свою очередь, как и наши уважаемые оппоненты в конце XX века, предъявляли претензии на более обширные земли. В 1768 году опять же с привлечением пресловутого универсала: "...как читан польского короля Батория универсал, то... показано с вершины речки Орели на вершину Калмиусу, а оттоль на устье реки Дону, кои урочища и очищают запорожские владения" (Чорногор А. М. указ соч. - с. 92).<...>

Так что это все-таки взято не из современных исторических трудов. :wink:
Нужно напомнить, что и это обращение запорожцев было основано на КОПИИ универсала. Интересно, что описание границ не совпадает с универсалом. Или была другая его версия, или (что вероятнее) запорожцы озвучили свои тогдашние претензии.

Великая трагедия науки — уничтожение прекрасной гипотезы безобразным фактом. (с)

[Вернуться к началу](#)

[Профиль личное сообщение Сайт](#)

L.V.

[Добавлено:](#) Вс 07.10.2007 19:12 [Заголовок сообщения:](#)

[Ответить с цитатой](#)

постоянный посетитель

Зарегистрирован:
04.04.2007
Сообщения: 554

Медали: 2 ([View more...](#))

Не совсем по теме, но не смог удержаться. Сегодня наткнулся на труд сер. 16 в. (опубликован в первой пол. 17 в. в отрывках) - Михалон ЛИТВИН. ПРО ЗВИЧАЇ ТАТАР, ЛИТОВЦІВ ТА МОСКОВИТІВ . Получил истинное удовольствие от чтения.

Автор, в основном, критикует современную ему Литву, сравнивая ее с Москвией и Крымским ханством, а также с предыдущими временами. Затронут очень обширный круг вопросов. Например: где проходили границы Литвы в сер. 16 в., какова была культура и военное дело в

Литве, Крымском ханстве и Московии, как жилось крымским грекам (предкам наших) под татарской властью и т.д. В общем – очень рекомендую.

P.S. А в отношении пьянства (кто прочет – поймет) М.Литвин говорит правду. Подтверждается и другими источниками.

Великая трагедия науки — уничтожение прекрасной гипотезы безобразным фактом. (с)

[Вернуться к началу](#)

[Профиль](#) [личное сообщение](#) [Сайт](#)

СВОЙДОСКУ
новенький

Зарегистрирован:
16.10.2007
Сообщения: 10
Откуда: Мариуполь
Медали: Нет

[Добавлено:](#) Вт 16.10.2007 21:12 [Заголовок сообщения:](#)

[Ответить с цитатой](#)

Народ! Кто мне скажет, если знает: куда переставили памятник Ленину, который раньше стоял в городском саду?

[Вернуться к началу](#)

[Профиль](#) [личное сообщение](#)

L.V.
постоянный посетитель

Зарегистрирован:
04.04.2007
Сообщения: 554

Медали: 2 ([View more...](#))

[Добавлено:](#) Чт 18.10.2007 12:26 [Заголовок сообщения:](#)

[Ответить с цитатой](#)

Как и обещал, попробую обсудить (жаль только - собеседников нет, придется самому с собой :wink:) тему плавания запорожцев по Кальмиусу. Для начала приведу знаменитый фрагмент из «Описания Украины» Гийома Лавассера де Боплана (сер. XVII в.), который, собственно, и вызвал весь этот сыр-бор. (Прекрасное издание с полным текстом, комментариями и картой можно прочитать [здесь](#)).

Цитата:

<...> Тепер слід повернутися у свій край. [Тим часом] варта у гирлі Борисфену подвоєна, щоб належно покарати їх за грабунки. Вони, одначе, кепкують з цього, хоча й ослабли. Адаже не буває так, щоб у проведених битвах вони не втратили багатьох зі своїх, чи щоб море не поглинуло кількох човнів, бо не всі вони такі міцні, аби витримати. Козаки причаляють у затоці, яка знаходиться за 3-4 льє на схід від Очакова . В цьому місці за чверть льє від Великого моря [Grande Mer] у напрямку до Борисфена тягнеться майже на 3 льє дуже низька долина, яка інколи заливається на півстопа водою. [Сравните у его современника Челеби: «<...>На западной же оконечности этой косы [Кинбурнской - LV] небольшая крепость, называемая Кылбурун. [Эта] коса – тоненькая, словно волос (Кыл – «волос»), так что каждый раз штормовые волны Черного моря перехлестывают через него в реку Днепр, а воды Днепра порою перехлестывают в Черное море.» (Глава «О крепости Кылбурун»). Еще о тех же местах: «Это узкая дорога между Днепром и Черным морем. Если Черное море выступает из берегов, оно устремляется на эту дорогу и соединяется с Днепром. Если же Днепр разливаается, то тогда и он соединяется с Черным морем. Этот узкий проезд называют Кылбурун. Однако эта сторона безопасна, ибо здесь нет таких мест, где могли бы спрятаться казаки<...>». (Глава «Стоянка Чурга») – LV]. Звідси козаки по 200 — 300 чоловік починають перетягати волоком один за одним свої човни, і [в такий спосіб] протягом двох-трьох днів дістаються до Борисфена з усією здобиччю. Ось так вони рятуються і уникають бою з галерами, що стережуть гирло навпроти Очакова. Наприкінці повертаються до своєї Скарбниці [Karbenicza], де ділять здобич, про що я вже розповідав.

Є у них ще один шлях повернення — повертаються вони через Донський лиман [Le Limen du Don] , перепливаючи протоку між Таманню і Керчу [Кегсу] і піднімаючись по лиману аж до річки Міусу [Mius] доти, доки вона сплавна для човнів. Від її верхів'я до верхів'я Тачаводи [Taczawoda] лише 1 льє, а Тачавода тече у Самару [Samare], котра в свою чергу впадає у Дніпро на відстані 1 льє вище Кодака [Kudak], як це видно на карті. Але козаки цим шляхом повертаються рідко, бо це задовга дорога до Запорожжя. Іноді вони використовують цей шлях, вибираючись у морський похід, коли вихід із Борисфена стережуть, щоб не дати їм вийти, великі сили, або ж у них є не більше 20—25 човнів.

Коли галери натрапляють на них у [відкритому] морі посеред дня, то завдають їм

великої шкоди своїми гарматами, розполохуючи, немов шпаків, і немало човнів іде на дно. Приголомшені козаки, кому вдалося врятуватись, швидко утікають навсібіч, куди лиш можуть. Але коли вони самі йдуть на бій з галерами, то лишаються на своїх лавах, прикріпивши весла до кочетів перев'язую з лози. Поки одні стріляють з рушниць, їхні товариші набивають і подають їм інші, уже набиті, щоб знову стріляти, і таким чином ведуть вогонь безперервно і дуже влучно. Галера може зав'язати бій лише з одним човном, однак їхні гармати завдають козакам великої шкоди. У таких сутичках вони завжди втрачають до двох третин своїх людей. Рідко коли трапляється, щоб повернулася половина команди, зате привозять багату здобич<...>

Не совсем понятно, почему запорожцы раскрыли постороннему человеку «секретный форватер». Впрочем, зная наш народ, можно предположить, что доверчивому иностранцу могли навесить

маленько лапши на уши. Но мы так предполагать не будем, а попробуем вытянуть максимум информации из Боплана.

1. Уже давно практически никто из исследователей не сомневается, что под «Миусом» Боплана скрывается наш Кальмиус, а «Тача-Вода» - это Волчьи Воды (л.п.Самары, л.п.Днепра). Между бассейнами Миуса (с его притоком Крынкой) и Самары (с Волчьими водами) находится бассейн Кальмиуса. Одним волоком не обойтись. Хотя отдельные товарищи продолжают сплавлять казаков

и по Кальмиусу, и по Миусу. Видимо, чтобы в любом случае не ошибиться. Кстати, Тача-Вода расшифровывают как Тащи-Вода (кто-нибудь встречал славянское название реки с глагольной формой?), а Волчьи Воды (недавно видел и такую версию) - от слова "волок".

2. Использувавшиеся запорожцами для морских походов чайки - это тяжелые морские суда, а не облегченные лодки (включая варианты с кожаной обшивкой), которые могли использоваться только на реках. Вес точной копии 18-м чайки «Богун» (надо полагать в ненагруженном состоянии) составил 4 т (Сергей МАХУН. По маршруту черноморских казаков). По словам Боплана, высота чайки составляла 12 стоп (футов). Из моря груженое судно выглядывало только на 2,5 стопы. Т.е. осадка загруженной чайки составляла примерно 2,85 м.

3. Глубина у устья Кальмиуса.

а) По трактату Франческо Бальдуччи Пеголотти (XIV в.) вывоз хлеба из портов (?) Северного Приазовья осуществлялся тяжелыми венецианскими галерами с промежуточной перевозкой малыми судами. Так, в Порто Пизано большие корабли останавливались в 5 милях от берега. Кобарди - 10 миль. Лобуосом и Иполи - 5 миль. Из этих портов - Порто Пизано и Кобарди находились к востоку от нынешнего Мариуполя, а Иполи - к западу. Лобуосом (на картах не встречал) - возможно, где-то в наших местах.

б) «Описание городов и уездов Азовской губернии», около 1781(?) г. «<...>Мариуполь <...> реки Кальмиуса; по оным рекам, кроме Азовского моря, судового ходу нет. <...> Гавани нет и изделать нельзя, по причине мелкости при берегу воды; большие суда становятся на якорях не ближе 4-х верст, а близко можно подходить только плоскодонными судами, не большой груз имеющими<...>». (ЗООИД, III, 1853 г., с.293)

в) «Мариуполь и его окрестности», 1892 г. «<...>Кальмиус при своем устье был подробно исследован комиссией по устройству Мариупольского порта на протяжении 6 верст от моря до впадения Кальмика. <...> Выше места разделения Кальмиуса на два рукава [Несколько южнее нынешнего Пост-моста - LV] ширина его доходит до 110 саж. [саженей - LV], вверх по реке ширина постепенно уменьшается и у плувучего моста доходит до 60 саж. Глубина по фарватеру на этом протяжении от 3 до 5 футов [0,9 - 1,5 м - LV]. За мостом до Кальмика река имеет ширину от 54 саж. до 33 с., а глубину от 5 до 8,5 фут. [1,5 - 2,55 м - LV]. <...>» (глава «Топография и климат г.Мариуполя»). Там же, рассказывается о городской гавани на правом берегу устья Кальмиуса. (Кстати, на этом Дне города видел выставленную фотографию ее). Глубина против набережной составляла 3 - 3,3 м. В 1880-1882 гг. через бар реки (наносная отмель, перекрывающая выход из устья) пытались прорыть канал глубиной 3 м, но его быстро заносило. «<...>достигнуть глубины в 10 футов оказалось почти невозможным и средней глубиной входа следует считать 6 футов<...>». Там же, из данных таблицы видно, что против устья Кальмиуса глубина в 1,5 м достигалась в 960 м от берега, а 3 м - в 1,5 км.

г) Лоция Азовского моря, 1954 г. «Гавань Шмидта расположена у правого устья реки Кальмиус, вблизи восточной окраины города Жданов. Через прибрежную отмель к гавани прорыт подходной канал<...> Подходной канал гавани Шмидта имеет длину 3,6 мили и ведет ко входу в гавань. Глубина канала 1,8 м (1954 г.)<...>».

Я не знаю, насколько совпадал тогдашний уровень моря с современным. Но в любом случае, исходя из имеющихся данных, можно сделать вывод - завести груженую чайку в устье Кальмиуса было хлопотным занятием. Если, конечно не помогал гарнизон гипотетической казацкой крепости Домаха. Которая, надо полагать выполняла две функции - давала возможность безопасно отдохнуть вновь прибывшим и, заодно, демаскировывала секретный проход. Так и придется проверять Боплана Домахой, а Домаху - Бопланом.:wink:

4. Возможность плавания по Кальмиусу (вверх и вниз).

а) Карта г.Жданова издания Генерального Штаба, 1983 г. В справке о гидрографии региона: «Наиболее крупные реки - Кальмиус и Кальчик имеют ширину 20-40 м, глубину - 0,5 - 0,7 м, скорость течения 0,2 - 0,3 м/с. Дно р.Кальмиус илистое, с мелким известняковым щебнем; на р.Кальчик дно преимущественно галечное, на устьевом участке - песчаное. <...> Вскрываются [ото льда - LV] реки чаще всего в первой декаде марта; в период половодья (март-апрель) уровень воды в течение 3-8 дней повышается на 0,5 - 1,5 м при обычном и на 3,0 - 5,6 м (р.Кальмиус) при исключительно высоком половодье, при этом пойма рек затопляется сроком на 2 - 3 недели. Летом реки сильно мелеют (межень в августе); в засушливые годы река Кальчик пересыхает. Летнее-осенняя межень сравнительно устойчива, лишь в отдельные годы она нарушается дождевыми паводками (конец мая - начало июня и повторяется 2 - 3 раза в течение лета), вызывающими резкий подъем воды до 2 - 3 м (продолжительность подъема и спада составляет 10 - 15 дней)». Конечно, карта не совсем права. Далеко не везде Кальмиус так маловоден. К тому же изменения климата и гидрологического режима, многочисленные антропогенные последствия могли дать обмеление + заиливание реки. (Например, по р.Ловать - части пути «из варяг в греки» - сейчас на ладье не пройти). Но в целом, чтобы доказать речной путь по Кальмиусу - надо бы сначала научно обосновать характеристики реки в середине 17 в. (прежде всего физическими и археологическими методами, а не ссылками на Боплана). Мне неизвестно, чтобы кто-то серьезно эти занимался.

б) Еще один проблематичный участок на Кальмиусе расположен примерно между г.Комсомольское

и с.Гранитное. Вот небольшая подборка отчетов о нем: [Константин. Поход выходного дня. Комсомольское-Гранитное](#), Андрей Редько. [Зимний сплав по Кальмиусу](#), Феникс Хортан. [Описание похода по Кальмиусу](#). Кому лень читать – сообщаю. Это все отчеты о сплавах байдарочников. На этом участке река пересекает выходы гранитных пород с многочисленными порогами, островками и отдельными препятствиями (не говоря уж о современных плотинах и мостах). К тому же здесь хороший перепад высот, поэтому течение сильное. С трудом представляю себе спуск чайки (даже со сведенным на берег и страхующим экипажем) в отдельных местах. Еще больше сомнений вызывает возможность подъема чайки против течения.

Продолжение следует... :wink:

Великая трагедия науки — уничтожение прекрасной гипотезы безобразным фактом. (с)

[Вернуться к началу](#)

[Профиль](#) [личное сообщение](#) [Сайт](#)

Александр А.
завсегдатай

[Добавлено:](#) Чт 18.10.2007 18:44 [Заголовок сообщения:](#)

[Ответить с цитатой](#)

Зарегистрирован:
16.01.2006
Сообщения: 1783

Медали: Нет

L.V.

РЕСПЕКТ! 😊

[Вернуться к началу](#)

[Профиль](#) [личное сообщение](#) [ICQ](#) [ICQ](#)

L.V.
постоянный посетитель

[Добавлено:](#) Сб 20.10.2007 21:05 [Заголовок сообщения:](#)

[Ответить с цитатой](#)

Зарегистрирован:
04.04.2007
Сообщения: 554

Медали: 2 ([View more...](#))

Может пригодится?

Цитата:

Туристу о географических названиях
Издательство "Профиздат", Москва, 1988

Автор: Пospelов Е. М.

http://speleoloq.kiev.ua/page/books/names_pospelov/

<...>Из речных названий для путешественников особый интерес представляют те, которые характеризуют транспортные особенности рек. Эти названия очень разнообразны по своему характеру. Еще дореволюционные историко-географы обратили внимание на то, что в горных странах реки, текущие по разным склонам хребта, от одного и того же перевала, зачастую имеют одинаковые названия, причем перевал между ними имеет то же самое название. Таким образом, одно название оказывается присвоенным всему проходу через хребет. Например, по долине реки Кызылсу путник поднимается до водораздела Заалайского хребта, преодолевает его через перевал Кызылсу и спускается с хребта вниз по долине другой Кызылсу. Известный знаток топонимии Средней Азии Э. М. Мурзаев приводит много подобных примеров: по обе стороны Ферганского хребта текут Каракол, Карабалты, Шамси, Аксу, Кегеты, Кугарт, в Туркестанском хребте — Шахристан и т. д.

При дальнейшем изучении этого явления оказалось, что парные названия, характеризующие маршруты, встречаются не только в горах. Так, очень близко сходятся верхние течения двух рек Нерль, одна — правый приток Волги, другая — левый приток Клязьмы. Занимаясь этой территорией историки высказывают предположение, что эти две реки представляли собой в прошлом единый водно-волоковый путь из Новгорода во Владимир и Суздаль и далее в глубь мерянской земли. Широко представлены парные названия и на Севере, где на плоских, зачастую заболоченных водоразделах находились волоки, то есть места, где лодки и другие суда с помощью несложных приспособлений (катков, воротов) или просто мускульной силы переправлялись с одной реки на другую.

В результате экспедиции 1889—1890 гг. геолога Ф. Н. Чернышева на карте впервые появились две реки Пижма — одна текла в Печору, а другая в Мезень. Позже они стали известны как Мезенская Пижма и Печорская Пижма. Как оказалось, одноименность этих рек не была случайной: в верхнем течении они почти сходятся, и в этом месте издавна существовал волок из Мезени в Печору. А связь Мезени с Вашкой и Пинегой обеспечивалась тремя реками Ежуга — Пинежской, Зырянской и Мезенской — и волоками между ними. Иногда современные формы парных рек несколько отличаются друг от друга, например Пукшеньга и Покшеньга между Северной Двиной и Пинегой. Близки по звучанию, но все же существенно различаются названия рек Чижга и Чеша, обеспечивающих наиболее короткий путь из Мезенской губы в Чешскую, которая и получила свое название по небольшой, но издавна используемой в качестве транспортной артерии речке Чеше.

Наиболее важные волоки в прошлом имели собственные названия. Например, на пути из Новгорода в Москву были известны следующие волоки: Нижний волочек па реке Мсте, в обход Мстинских порогов, Вышний (т. е. «верхний») волочек, соединяющий реку Мсту (бассейн озера Ильмень) с Твердой, притоком Волги, и волок Ламский,

который соединял реки Ламу (бассейн Волги) и Рузу (левый приток Москвы). Память об этих волоках сохранилась в названиях городов, ныне районных центров Вышний Волочек (Калининская обл.) и Волоколамск (Московская обл.).

Вышний волок позволял новгородцам по левому притоку Волги — Шексне попадать в Белое озеро. А с Шексны и из Белого озера открывались водно-волоковые пути к северным рекам Онеге, Северной Двине, Мезени, Печоре. Земли по этим рекам, вплоть до Ледовитого океана, новгородцы называли Заволочьем, то есть землей, лежащей «за волоками». Один из главных путей в Заволочье проходил через Словенский волок — из Шексны, по реке Славянке в Словенское озеро и затем через волок в Кубенское озеро, открывавшее дорогу в Северную Двину. Позже Шексна и Кубенское озеро были соединены Северо-Двинским каналом, а память о старом волоке сохраняется в названии селения Волокославинское. Название волока — Словенский — говорит о его интенсивном использовании новгородскими словенами и о большом транспортном значении этого волока, открывавшего через Северную Двину путь к океану, а через волоки — на Мезень и Печору.

Другой важный волок вел из Белого озера в озеро Боже, открывавшее путь на Онегу. В его систему входили река Ухтома Белозерская, озеро Волоцкое и река Ухтома Модлонская. Был и еще один путь в Онегу: по рекам Ковже, Вытегре и волоку между ними в Онежское озеро, а затем по реке Водле и водораздельному озеру Волоцкое, через волок в бассейн Онеги.

О наличии волоков свидетельствуют не только их собственные названия, но и многочисленные специфические «волоковые» имена рек, озер, селений, находящихся у волоков: река Волошня, озера Подволочное, Волоцкое, ручей Волоковый, деревни Волок, Волошка, Волока, Переволоки, Переволочна, Заволочье и т. п. В наши дни такие названия служат хорошим указанием мест, где когда-то существовали волоки. Правда, следует учитывать, что слово волок имеет в говорах русского языка и много других значений — «откос, склон, пологость, небольшая пологая горка» (Рязанская обл.); «низменные поемные берега» (Ярославская обл.), «лесная дорога, по которой вывозится лес волоком, на волокушах» (Архангельская, Кировская, Костромская обл.); на Украине и в Белоруссии волок — «земельный участок, очерченный бороной-волокушей», а в Полесье волокой называют «низкое заболоченное место». Словари приводят и много других значений этого слова. Таким образом, не каждый топоним, образованный от слова волок, имеет отношение к волокам — местам перехода с одной реки на другую. Поэтому, реконструируя по географическим названиям древние водно-волоковые пути, обязательно нужно привлекать данные и других источников, сопоставляя их с данными топонимики.

Иначе выражены в топонимии водно-волоковые пути, связывавшие Москву с Владимиром. Эти пути обеспечивали переход из реки Москвы через волоки в верховье Клязьмы. Один из них шел по левому притоку Москвы реке Сходне до волока, который находился около села Черкизово, и далее вниз по Клязьме. Сходня — это современная форма названия. Но в писцовых книгах XVI в. встречаются также варианты Вхходня, Входня и Выходня. Очевидно, что названия Вхходня, Вхходня возникли при движении из Москвы к Клязьме, когда суда поднимались, то есть «всходили» по этой реке. А названия Сходня, Выходня могли образоваться только при движении в обратном направлении.

Еще один путь на Клязьму проходил по другому левому притоку Москвы — Яузе, в ее верховье также находился волок, после которого суда спускались в Клязьму. У конца волока собирали мыт — проездную пошлину с людей и судов. В XIV в. яузский путь был заброшен, а место, где ранее собирали мыт, стали называть мытище. В этом слове русский суффикс -ище указывает на место, где ранее находился объект (сравните: городище — «место, где был город», речичье — «старица, покинутое рекой русло» и т. п.). На месте этого мытища вырос населенный пункт, превратившийся со временем в город Мытищи. <...>

Навскидку вспоминаются только наши многочисленные Солоны. Кстати, у меня до сих пор нет четкой ясности - назывался ли Кальчик Солоной или это ошибка канцелярщиков 18 в., вызванная переездами Мариуполя и Павловска?

Великая трагедия науки — уничтожение прекрасной гипотезы безобразным фактом. (с)

[Вернуться к началу](#)

[Профиль личное сообщение Сайт](#)

L.V.
постоянный посетитель

[Добавлено:](#) Сб 20.10.2007 22:14 [Заголовок сообщения:](#)

[Ответить с цитатой](#)

Зарегистрирован:
04.04.2007
Сообщения: 554

Медали: 2 ([View more...](#))

Продолжение последовало!

5. Возможные места волоков.

Боплан упоминает, что расстояние между «Миусом» и «Тачаводой» составляло около 1 лье, т.е. примерно 4,5 км. Впрочем, некоторые наши историки подправляют по-своему эти данные. Например: «<...>Іноді запорожці обирали інший, менш небезпечний, зате довший шлях: вони підіймались по Дніпру до Кодака, входили в річку Самару, а з неї — у Вовчі Води. Від Вовчих Вод до річки Калміуса (25 км) або до річки Міуса (близько 60 км) вони тягнули чайки волоком, а потім виходили в Азовське і, нарешті, (крізь Керченську протоку) у Чорне море. Цією ж дорогою козаки повертались у Запорозжя, особливо тоді, коли їх переслідували турецькі галери. <...>» ([Голобуцький Володимир. Запорозьке козацтво. — К.: Вища шк., 1994. — 539 с.](#)). Хочеться додати, що так можна було б протягнути чайки до самого Азовського моря (всього около 100 км), не заморачиваясь на всякие-там реки. :wink:
К счастью, в отличие от некоторых гуманитариев, мне приходится частенько посылать своих ребят на перетаскивание тяжестей. Иногда и самому приходится помогать. Скажу прямо — меня не очень радовала бы необходимость тащить чайку даже 1 км и даже при благоприятных условиях.

Какие видятся проблемы практику?

ВО-ПЕРВЫХ, мало найти на карте два близко расположенных ручейка. Надо выезжать на место и смотреть их. Если ручеек, отмеченный на карте, слегка струится по дну балки (и нет следов более мощного потока), то он НИКАК не облегчит движение чайки – ну не проплывет она по нему! Скорее наоборот, ручеек может затруднить движение. Замечательно, если он течет по гранитному плато. Неплохо, если имеет песчаное русло. И отвратительно, если его окружает размокшая глина и чернозем.

ВО-ВТОРЫХ, нужно учитывать КОГДА производился волок. Боплан, несколько противореча сам себе, в главе о морских походах говорит: казаки «выбирают осиную пору», а чуть дальше – «Зауважте, що вони вирушають лише після св. Іоанна з тим, щоб повернутись щонайпізніше на початку серпня». Т.е. после 7 июля (по новому стилю) и до начала августа. Напоминаю, что по данным карты Генерального Штаба самый низкий уровень воды в Кальмиусе (межень) – именно в августе! Т.е. судоходство на реке в этот момент максимально затруднено (пороги, мели). Правда, «в отдельные годы» бывают 2-3 раза за лето дождевые паводки, «вызывающими резкий подъем воды до 2 – 3 м». Возможно (хотя и не факт), что такой паводок мог улучшить условия плавания. Однако, снова хочется обратить внимание, что при дождях волок резко затрудняется, если вообще возможен. Большинство водоразделов у нас покрыто черноземом поверх лесовых толщ. Предлагаю желающим эксперимент. Дождаться сильных дождей, выехать в степь (не паханную, естественно) и взять с собой чемодан (какой не жалко). Теперь набить его 15-20 кг камней (расчет – 4 т вес разгруженной чайки делим на 200-300 тянущих казаков). И протащить 4,5 км на

веревке. Как впечатления? Вот именно. 😊

В-ТРЕТЬИХ. Я не знаю, может 200-300 человек в благоприятных условиях легко потащат и груженую чайку – но вряд ли это практично. Часть сил, и немалую, все равно придется отрядить в боевое охранение. Еще часть будет поддерживать чайку с бортов, чтоб не заваливалась на бок. Если удастся сделать катки – еще сколько-то человек будут бегать с ними. Остальные будут пыхтеть с веревками. Причем явно каждый будет нести на себе и личное оружие – в любой момент всего максимально разгружал бы чайки при волоке. Даже с учетом потерь времени и трудозатрат на разгрузку – погрузку и переноску грузов. [Интересный момент. Если когда-нибудь удастся найти место волока – там хорошо бы походить с металлодетектором. В таких местах часто что-нибудь терялось.]

Теперь, без учета всего вышеизложенного и проверки на месте попробуем поработать с картой. К счастью, у меня более подробные карты (1:100 000), чем у Голобуцкого. (Явно маленькие ручейки в расчет не беру и не упоминаю).

а) Наиболее северное возможное место – между верховьем Волчьих Вод и речкой Скоморошиной (п.п. Кальмиуса). Судя по карте, обе реки могут быть достаточно полноводны. Расстояние между истоками примерно соответствует 1 лье. Ориентир – Донецкий ж/д вокзал. Этот водораздел практически весь под пригородами Донецка.

б) «<...>Із Вовчої вони виходили в її ліву притоку - річку Осикову, а з неї через Широку або Береснігову потрапляли до Кальміусу<...>» (Пірко В. Заселення Степової України в ХУІ – ХУІІІ ст.). Это к юго-западу от Донецка. Водораздел Осикова – Широкая находится в районе ж/д станции Мандрыкино. (Кстати, она, по местному преданию, основана запорожским казаком Мандрыкой). Расстояние между самыми истоками – менее 2 км. Третья речушка – «Береснігова» у В.Пирко, видимо, соответствует Берестовой на моей карте. Район сел Луганское и Доля. Расстояние – около 2,5 км. Если верить карте – все три речушки более-менее полноводны, имеют на себе многочисленные водохранилища (в нижних течениях достаточно большие). На Широкой даже расположено т.н. Донецкое море.

в) Варианты Сухая Волноваха с Сухими Ялами или Кашлагачем не рассматриваю. Насколько я знаю, эта Волноваха названа Сухой, потому что часть своего течения проходит под землей, через карстовую область.

г) Мокрая Волноваха – Кашлагач и Мокрая Волноваха – Мокрые Ялы. Район Волновахи. Расстояние (насколько видно на карте) 1 км и 3 км соответственно. Все три верховья не производят впечатления полноводных.

Все вышеперечисленные места в качестве потенциальных волоков имеют общую проблему – необходимость преодолевать скалистый участок Кальмиуса. Но других мест на Кальмиусе вроде как нет. Южнее между Кальмиусом и бассейном Самары вклинивается Калка (она же Марый Кальчик), б.Вели-Тарама и верховья Кальчика.

д) Калка имеет только одно соседство с бассейном Самары. Южнее Волновахи от ее верховьев до верховьев Мокрых Ял около 3 км. Я бывал на Калке от Донского до Лидино. Каких-либо следов ее былого величия я не заметил. Сейчас это ручей 1,5 – 2 м шириной и небольшой глубины. Мокрые Ялы, судя по карте «мокрые» только в верхнем и нижнем течениях. В среднем показаны пересыхающими. Как было раньше – не берусь судить.

е) балка Вели-Тарама. (Кстати, одна из ее правых балок называется Волчьей. Но рядом с ней ничего нет). От ее истока до вершины Мокрых Ял (у с. Новопавловка) около 4 км, а до одного из левых притоков Мокрых Ял (у с. Голубицкое) – около 1,5 км.

ж) Кальчик. От его верхнего течения до среднего течения Мокрых Ял – в районе с. Зачатовка – 4 – 6 км.

Других сближений рек систем Кальмиуса и Самары мне обнаружить не удалось. Увы!

Окончание грядет! :wink:

P.S. Возможно из той темы, о которой писал Е.М.Поспелов. В районе Розовки сходятся вершины р. Каратыша (п.п. Кары, л.п. Берды) и балки Каратыш Первая и Каратыш Вторая (п.п. балки Сухие Ялы, л.п. Мокрых Ял, л.п. Волчьей, л.п. Самары, л.п. Днепра). Какой-то путь? :?:

Великая трагедия науки – уничтожение прекрасной гипотезы безобразным фактом. (с)

[Вернуться к началу](#)

[Профиль личное сообщение Сайт](#)

Показать сообщения:

[Начать новую тему](#)

[Ответить на тему](#)

Перейти:

Вы **не можете** начинать темы
Вы **не можете** отвечать на сообщения
Вы **не можете** редактировать свои сообщения
Вы **не можете** удалять свои сообщения
Вы **не можете** голосовать в опросах